

KARWAN, EŞİR Û BAZINBELEK: NÊRÎNEK LI VARYANTÊN FILÎTÊ QUTO

Tarık YORĞUN

Kervan, Aşîret ve Tüfek: Filîtê Quto'nun Varyantlarına Bir Bakış
Caravan, Tribe and Rifle: An Overview of the Variants of Filîtê Quto

Tarık YORĞUN

ORCID: 0009-0002-3576-2948 | tyorgun30@gmail.com
Graduate Student, Institute of Living Languages, Department of Kurdish Language and Literature, Bingöl University, Türkiye.

Citation/Jêgir/Atif:

Yorğun, T. (2024). Karwan, eşîr û bazinbelek: Nêrînek li varyantên Filîtê Quto. Kurdiyat (9), 39-76. DOI: 10.55118/kurdiyat.1488769

Article Types/Cureyê Gotarê/Makale Türü:

Research Article/Gotara Vekolînê/Araştırma Makalesi

Received/Dema Hatîne/Geliş Tarihi: 23.05.2024

Accepted/Dema Pejirandinê/Kabul Tarihi: 20.06.2024

Publication Date/Dema Weşandinê/Yayın Tarihi: 30.06.2024

Peer-Review/Hekemî/Hakemlik:

Double anonymized-Two External/Cot Nenas-Du ji derve/
Çift Taraflı Kör Hakemlik-İki hakem

Reviewing and Plagiarism/Nirxandin û İntihal:

This article has been scanned by iThenticate plagiarism website./ Ev gotar di malpera întihalê ya iThenticate ra hatiye derbaskirin./ Bu makale iThenticate adlı intihal sitesinde taranmıştır.

Ethical Statement/Beyana Etik/Etik Beyan:

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited./ Hatîye beyankirin ku di pêkanîn û nivîsîna vê xebatê de hemû rêzîkên zanistî û etik hatine şopandin û hemû çavkanî bi awayekî tîkûz hatine referanskirin./ Bu çalışma yapılırken ve yazılırken bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve kullanılan tüm kaynaklara uygun şekilde atıfta bulunulduğu beyan edilir.

Conflicts of Interest/Nakokiyên Berjewendiyên/Çıkar Çatışması:

There is no conflict of interest between the author and any parties in the article./ Di gotarê de li navbera nivîskar û ti aliyên din nakokîya berjewendîyê tune ye./ Yazar ile makalede yer alan taraflar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Grant Support/Alîkarîya Darayî/Maddî Destek:

The author acknowledge that they received no external funding in support of this research./ Nivîskar beyan dike ku wan wî ji bo vê vekolînê ti fonên derveyî wernegirtine./ Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almamıştır.

Copyright & License/Mafê Telifê & Destûr/Telif Hakkı & Lisanslama:

Authors publishing in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0./ Nivîskar li jêr lîsansa CC BY-NC 4.0 mafê xwe yê li ser xebata xwe diparêzin./ Dergide yayın yapan yazarlar, CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif haklarını saklı tutarlar.

Kurte

Kilama dirêj a bi navê Filîtê Quto tê nasîn, yek ji wan vegêrana ye ku di nava kurdan da gelek berbelav e û ji aliyê gelek dengbêjên ji herêmên cuda ve tête gotin. Ev vegêran xwe dispêre şerekî di navbera du eşîran da ku di dawîya sedsala 19an da li herêma Bişêriya Batmanê qewimîye. Qewama ku zêdetir bi navê Filîtê Quto belav bûye, di gewher de ji ber babeta bacwergirtina ji karwanên eşîra Etmanekan derketiye holê. Ji ber navdarbûn û berbelaviya xwe di nav çanda devkî û civaka kurdî da, ev qewimîn bûye babeta vegêranên cihêreng ên wekî stran, kilam û kilamên dirêj û herwiha bûye babeta xebat û vekolînan. Ji ber ku li qadeke berfireh tê vegêran, li gorî varyantan hin xalên vegêranê da guhertinên berçav derdikevin pêş. Ev xebat dixwaze xelekên sereke yên ku di navbera varyantan da diguherin, tespît bike û wan li gorî epîzodên varyantan bide ber hevdu. Her wiha ev xebat hewl dide rola çanda devkî û dengbêjiya kurdî binirxîne di çarçoveya belavkirin û navdarkirina van qewamên sedsala dawî di nav civaka kurdî da. Di vê xebatê de, kilama Nuroyê Meter ku yek ji vegêrana herî dirêj û kamil a li ser Filîtê Quto ye hate bernivîsandin. Di kilama Nuroyê Meter de, rêzêrûdana vegêranê ji amadekariya karwanê eşîra Etmaneka dest pê dibe û gelek xalên sereke yên vegêranê yên wekî taybetiyên karwanan, armanca bazirganiyê, diyalogên bi bazirgana ra û her wiha daxwaza Elî Etmanekî ya dîtîna Almas Xanimê û kuştina Filîtê Quto tê da bi hûrgilî tîr behskirin. Çend xalên sereke yên cudahiya vê vegêranê ji bo danberheviya bi varyantên din re wekî bingeş hate bikaranîn.

Peyvên Sereke: Dengbêjî, Çanda devkî, Epîzod, Varyant, Filîtê Quto.

Özet

Filîtê Quto olarak bilinen uzun *kilam* Kürtler arasında çokça bilinen ve birbirinden ayrı coğrafyalardaki birçok dengbêjin söylediği bir anlatıdır. Bu anlatı 19 yy. sonlarında Batman'ın Beşiri bölgesinde yer alan iki aşiret arasında yaşanan çatışmayı konu edinmektedir. Daha çok Filîtê Quto olarak bilinen bu olay, özünde Etmaneki aşiretinin kervanından alınmak istenen yol haracından dolayı yaşanmıştır. Kürt toplumunun sözlü geleneğinde çokça bilinen popüler bir anlatı olduğu için, bu güne kadar dengbêjler arasında icra edilmiş ve çeşitli araştırmalara kaynaklık etmiştir. Çok geniş bir coğrafyada söylenen bir kılâm olduğundan varyantların bazı bölümlerinde gözle görülür farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu çalışmada varyantlar arasında değişen, belli başlı farklı bölümleri tespit ettik ve bu varyantları çeşitli epizotlara göre karşılaştırdık. Çalışma kapsamında Kürt sözlü kültürünün, son yüzyıllarda yaşanan olayların aktarılması ve toplumun geniş kesimlerinde ulaştırmasındaki rolü de irdelenmiştir. Karşılaştırma çalışması için Dengbêj Nuroyê Meter'in söylediği uzun ve kapsamlı Filîtê Quto kılâmının varyantını esas aldık. Bu varyantta Nuroyê Meter, olay örgüsünü Etmaneka aşiretinin karvanlarını hazırlama aşamasından başlatıyor, ticaretin amacı, tüccarlarla olan diyalogları ve aynı zamanda Etmanekili Ali'nin Almas Hanımı görme ve Filîtê Quto'yu öldürme isteği gibi başlıca konular detaylıca işleniyor. Bu anlatının başlıca epizotları diğer varyantlarla karşılaştırmalı bir biçimde ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Dengbêjlik, Sözlü gelenek, Epizot, Varyant, Filîtê Quto.

Abstract

The narrative, or kilam, known as Filîtê Quto, is widely known among Kurds and recounted by many dengbêjs across various regions. Originating in the 19th century, this narrative is based on a conflict between two tribes in the Beşiri region of Batman during the late 1960s. The incident, more commonly referred to as Filîtê Quto, happened mainly due to a road toll that was attempted to be imposed on the caravan of the Etmaneki tribe. As a well-known and popular event within the oral tradition of Kurdish society, Filîtê Quto has been the subject of oral tradition studies. Given its wide geographic dissemination, notable differences can be observed in various parts of its variants. In this study, we identified major divergent episodes among these variants and conducted a comparative analysis of the variants based on these episodes. Additionally,

we assessed the role of Kurdish dengbêjî tradition in popularizing and disseminating the events of the past century within Kurdish society. For comparison, we used the longest and the most detailed variant of the Filîtê Quto narrative, sung by Nuroyê Meter. In this version, Nuroyê Meter begins the story with the preparation of the Etmaneka tribe's caravans, and describes key elements such as the purpose of their trade, their dialogue with merchants, and Etmaneki Ali's desire to meet Lady Almas and kill Filîtê Quto. These main themes of the narrative were used as a basis for comparison with other variants.

Keywords: Dengbêjî, Oral tradition, Episode, Variant, Filîtê Quto.

Destpêk

Di dawîya sedsala 19em da li herêma Xerzan a ku dikeve navbera bajarê Bidlîs û Batmanê, di navbera serokê eşîra Reşkotan Filîtê Quto û serokê eşîra Etmanekîyan Emê Etmanekî da şerêk diqewime û derdora pêncî mirovî di encamê da têne kuştin. Piştî vî şerê navborî dengbêj vê qewamê dikine nava vegêranên xwe û li seranserê welêt belav dikin. Li gor çavkanîyan şerê Filîtê Quto û Emê Etmanekî di navbera salên 1860-70î, an jî di navbera salên 1880-90î da qewimiye (Alpar, 2018: 4) û ji wê serdemê heya roja me ya îro bûye kilam/miqameke sereke di nava tradîsyona dengbêjîyê da. Herçiqas li gor varyantên berdest, sedema derketina vê qewamê jî hevdu cuda bin jî rastîyek li ber çav e ku di vê qewamê de gelek kes hatine kuştin. Kilama ku li ser vê qewamê derketiye, ya bi navê Filîtê Quto, ji heremên Qafqasyayê heya Şingal, Zaxo û Dihokê, ji Efrînê heya Serhedê di nava cimaet û civînên kurdan da tê/hatîye vegotin. Em dikarin bibêjin ku heta îro belkî bi sedan dengbêjî ev qewam bi kilamên xwe ve di nava civat û şevbihêrkan da gerandiye. Bi saya serê çanda devkî ya kurdî gelek qewam û serhatiyên ji bo civakê giring bi vî rengî di nava civaka kurdan de hatine parastin û rolên cihêreng ên civakî, çandî û adetî wergirtine. Her wiha vê çanda devkî kir ku dîroka kurdan a nêzîk, di hiş û bîra civakî da zindî bimîne û civak bikare di encama wan vegêranan da çendîn aliyên baş û xirab derxe û xwe bi pê ra rêk û pêk bike.

Li gorî dane û berhemên berdest, xebatên li ser şerê Filîtê Quto hatine kirin li gorî lêgerîna lîteratûrî ya ku me kirî wiha ne; varyanta Dengbêj Reso (Güneş & Şahin, 2019: 204 -209; Gültekin, 2013: 155-169), Dengbêj Huseyno (Güneş & Şahin, 2021: 269-275) û Dengbêj Silêmanê Hacî Osê Nemet (Akyol, 2015: 112-113), Dengbêj Salihê Qubinî, Cahîdê Dengbêj û Karapêtê Xaço (Kevirbirî, 2009: 60 - 74). Xêncî van, Gültekin li gel ya Dengbêj Reso, varyanteke Dengbêj Kerem (2013: 155-162) jî bernivîsandiye. Ji aliyê dî ve sê varyantên kilama Filîtê Quto ku ji hêla Dengbêj Reso, Karabêtê Xaço û Dengbêj Nesoyê Zado bûye mijara xebata lisansa bilind a bêtez a Hikmet Alpar (2018). Herwiha Recep Çapan (2019) jî varyantên sê dengbêjan nirxandiye. Dîsa Hecîyê Cindî di pirtûka bi navê *Folklorê Kurmancîyê* da ev kilam bi navê “Karwan Rabû” nivîsiye û belav kirîye (2016). Li gel van berhemên weşîyayî û çapbûyî, filmeke dirêj a Filîtê Quto di TRT Kurdî da hatiye pêşkêşkirin. Ev filma navborî ya bi kurmancî ku bi giştî 27 deqe ye, şerê Filîtê Quto aniye ser ekranê (TRT Kurdî, 2022). Bi pê ra Koma Weten ku yêkem koma *rocka* kurdî jî tê nasîn, bi awayekî hunerî li ser Filîtê Quto straneke bi navê “Filîtê Quto – Şemmê Rebenê” gotine û belav kirine (Koma Weten, 2010). Tevî van xebatan çend bernameçêkerên serbixwe û qenalên TV ên kurdî, şerê Filîtê Quto kirine bername û weşandine (Waar TV, 2022; Rudaw TV, 2019; Sorgul, 2022; Erkmen, 2019). Her wiha bi qasî ku em gihîştinê bi dehan dengbêjan jî ev

kilama Filîtê Quto gotine û li ser torên civakî hatine belavkirin.¹

Em jî dê di vê xebatê da hewl bidin ji çar varyantên Filîtê Quto, çar epîzodan bidin ber hev. Wekî destpêka xebatê, me nirxandina çanda devkî kir û piştê da naveroka kilamê baştir bête nirxandin, kurteya çîroka şerê Filîtê Quto û kurteya her çar varyantên danberhevîyê berpêş kir. Di berdewamê da me derheqê epîzodê kurteagahiyek da û li gor çar varyantên kilamê çar epîzod dane ber hev. Herî dawî me di pêvekê da bernivîsa kilama Filîtê Quto ya ku me ji varyanta Dengbêj Nuroyê Meter wergirtî ku li gor daneyên berdest yek ji wan vegêranên herî dirêj û berfireh e, pêşber kir.

1. Çanda Devkî a Kurdî û Dengbêjî

Bi gelemperî têgeha çandê wekî tekiliyeke avaker ya civakîbûnê hatiye pejirandin. Ev têgeh berê bi wateya çandina hin tiştan, hilberîna tiştên ku hatibin çandin dihate bikaranîn. Di sala 1871ê da antropologê bi navê Tylor wateyeke zanistî li vê bêjeyê bar kiriye. Li gor Tylor, çand ji dema ku mirov wekî qebîleyan dijiyan û vir ve heye. Dîrokî ye, bi pêvajoyê re ava dibe. Di nav çî welatan da bi carekê derneketiye holê, belê mayînde ye ku ji nifşekê tê veguhestî ber bi nifşekê dî ve (Çiftçi, 2015: 111) û bi vî terehî hem rola xwe ya esasî pêk tîne û hem jî paşxaneyêke bîra hevpar a civakî ava dike. Di nava civaka kurdan da jî çanda devkî pêş ketiye. Çanda devkî ew çand e ku bi rêya deng û rûbirû bi pêş dikeve û bi taybetî di nava wan çandan da ku nivîs û teknoloji pêş neketiye. Hemî mijar, bûyer, binyad, teşe û fonksiyonên ku bikarin veguhestîne ava bikin, dikevî nava çarçoveya vê çandê ya ku bi tekiliyê û bi devkî di navbera nifş û kesan da digere (Kardaş, 2017: 3). Çend taybetiyên hunera devkî yê ku di pêvajoya vegêranê da pêk tîne wiha ne:

“Ya yekemîn vebêj di şuna hevokên dirêj, hevokên kin û bi pey hev bi kar tîne, ya duyemîn vebêj, di cihê veçirînê da, berhevkerîne esas digire. Tiştên ku tim li hev tîne bi kar tîne. Piştî demekê ev gotin, di nava vebêjan û çanda devkî de dibin qalib û zû bi zû ji bîr nabin. Xala sêyemîn, dubareya zêde û bi ber e. Bi vê rebazê ve vebêj plana xwe ji bîr nake û ji bo berdewama vegotina xwe ji xwe re demekê vediqetîne. Ahenga gotinê wînda nabe. Xala çaremîn, “kevneperestî” ye. Kesên ku çanda devkî diparêzin, ji bo ku tiştên ku bi kedê hîn bûne ji bîr nekin, hişk bi adetan digirin.” (Çiftçi, 2015: 113).

Bi pêkanîna vê çarçoveya taybetmendiyên çanda devkî kir ku bûyer, mîtoloji, evîndarî

¹ Me lêgerînek biçûk tenê li ser Youtubê kir û ji 50 kilamên ji dengbêjên cuda rastî me hatin. Hinek ji wan dengbêjên ji herêmên cuda ku ev kilam gotine ev in: Dengbêj Şakiro, Dengbêj Aydın, Karabête Xaço, Ferzoyê Rizo, Egîdê Cimo, Reşîdê Beso, Dengbêj Huseynê Muşî, Dengbêj Ehmedê Bêrtî, Dengbêj Zahiro, Dengbêj Teyîbê Qurtalanî, Dengbêj Reşîdê Patnosî, Dengbêj Salihê Beynatî, Dengbêj Sidîqê Qarlıova (Bozo), Dengbêj Elendê Usiv, Dengbêj Xenî, Dengbêj İsmailê Selîmîyê. Dengbêj Ehmedê Qiliçîyê, Mihemed Canê Xerzî, Tahiro, Mistefayê Cangoranî, Mihemedê Canşah, Hacî Aşur, Hekîmo, Fetoyê Hodik, Brahîmê Pirîkî, Hiznî Kizavî, Fadilê Kufraqî, Hesênê Şîlbê, Teyîbo, Tahir Çolak, Selîmê Batmanî, Maşalyê Qizilagacê, Kurmanç Bakurî, Mihê Xemo, Faikê Kiffê, İsa Evdirrehman, Arif, Mihyedîne Hezêrxî, Evdilkerîmê Patnosî, Emerê Entaxê, Hecî Salih, Hekîmo, Remzî Moral, İsevê Evdirrehman, Dengbêj Museyib, Mehmet Emîn, Eskender Gulî, Celoyê Babiya, Dengbêj Elbarî, Şamilê Beko, Adil Dîlmaç û Dengbêj Henîfê İsmet û Çîrokbêjê Şengalî Mamê Emer û helbet gelek varyantên din ji hene ku diqewime ku me bi dest nexistibin.

û qewimînên girîng ên di dîroka kurdan da hatine pê, xwe bi asoya nîfşên nûjen ên civakê ra bigihînin. Her wiha ev feraset him ji bo neqşandina bîra civaka kurd bû bingehek qewîm, him jî bo avakirina hizra netewe û netewedewletê roleke karîger pêk anî (Alan, 2013: 31). Li gel van taybetiyên di çanda devkî da dengbêjî jî cih û roleke giring dilîze di vegêrana qewamên dîrokî yên di nava kurdan da. Wekî peyvê dengbêj ji peyvên ‘deng’ û ‘bêj’ê pêk tê û bi terîf û şiroveya navê xwe ve cextê dibe li ser deng û bêj(i)yê. Deng, îşaretê bi wê deqa devkî ya hunerî dike ku bi bêjê ve dibe meqamê ku tê vegêrandin. Bi vî awayî, îcrakirina performansa dengbêj a vegêraneke hunerî li ser du tiştên esasî ava dibe: çîrok (*deng*) û performansa wê ya hunerî ya vegêranê (*bêj*) (Delikaya & Ertekin, 2021: 16). Ji aliyê din ve Uzun (2006:11) dengbêjîyê bi kurtî wiha pênase dike; dengbêj ew kesê ku rih û can dide deng. Ew kesê ku ‘deng’ ji xwe re kiriye pîşe. Ew kesê ku kelim kiriyê kilam. Gelek taybetiyên kesê dengbêj hene ku yek ji wan jî gerokbûna wan e ku pê hem repertuvara xwe xurt dikin hem jî cografyaya xwe nas dikin:

“Dengbêj ku bi gerokbûna xwe ve mînanî mêşa hingiv ji gelek der û deveran qiset û çîrok, serhatî û qal û qewimînan hîn dibe. Ew, bi van gerên xwe ve ku bi gelemperî wekî parçeyeke karê wî bi xwe ye, -beşdariya li şahiyên, danîna kirîvatîyê û dawet- li ser cografyaya xwe ya fîzîkî û çandî gelek agahî û zanînen kûr bi dest dixê. Ji ber karên xwe dengbêj tim di nav civatê de li dawet û şahiyên digere û gund namîne ku ziyaret nekiribe. Dengbêj ji dawetekê ji bo yeke din, ji gundekî bo gundekî din tim rêwî ye û erdnîgariya xwe ya lokal bi tevî çiya, newal, gund, zozanan ve baş hîn dibe.” (Delikaya & Ertekin, 2021: 15).

Lewra dengbêj wan hîndarîyên xwe dike neqş bo vegêrana xwe, dike aheng bo melodîya xwe û ev jî dibin kereste, him ji bo tradîsyona çanda devkî ya kurdî him jî bo motîfên bîra civakî. Lê belê ev jî heye ku, nav û nasnavên dengbêjan li gor herêm, zarava û devokan diguhere. Bo mînak:

“Li bakurê Kurdistanê navê wan dengbêj e. Li herêma Riha û Semsûrê jî navê wan delal e û ji aliyê din ve kesek nikare bibêjê ku, şaxa ku filan dengbêj gotiye, ji sedî sed rast e. Ji ber ku her dengbêjekî/ê ev kilam li gor zanîn û hunera xwe jî nû ve afirandiye. Digel ku çarçoveya kilamê yek e jî, di nava xwe da taybetiyên wan - nav, naverok, devok û hwd- jî hene. Li gor lêkolînan dibe ku şaxên din jî lê zêde bibin. Zêdebûna van şaxan hîmê rastiya bûyerê, kilamê û hunerê naguherîne. Di ser da dewlemendiya zimanê kurdî û ciyawaziya devokan jî nîşan dide.” (Çiftçi, 2015: 155-122).

Naveroka mijarên vegêrana dengbêjan bi jîyana rastîyê ra gelek têkildar e. Bi piranî dengbêj di berhemên xwe da qala bûyerên dîrokî yên wek şerên eşîran, şerên eşîr û desthilatan (dewletan) (Karacan & Nayman, 2014: 366), qewimînên xwezayê yên wek erdhej, lehî û hwd. qala mijarên evîn, revandina jinê dikin. Di berhemên xwe da serpêhatiyên gel vedibêjin. Hunera xwe li hin herêman bi enstrûman li hin herêman bê enstrûman saz dikin, civakê ji her alî ve nas dikin, tore û edetên civakê baş dizanin û aliyan civakê yên baş û yên ne baş di berhemên xwe de vedibêjin (Kardaş, 2017: 10). Ji bo têkiliya di navbera bûyerên qehremanî û rasteqîniya wan jî Yaşar Kaplan ji İzzeddîn Mistefa Resûl wiha neql dike û dibêje; mijarên beyt û vegêranên strankî piranî li ser du babatên sereke tene dabeşkirin; babetên qehremanî û babetên dildarî, û didomîne; cureyê duyemîn her çend qehremanî tê da hebe jî wekî cureyê berê xeyal tê da serdest nîne. Vê cureyê

berevajî ya din realist dibîne. Bi dîtina wî gelek caran lehengê wê kesekî rasteqîn e. Di berdewama nirxandina xwe da Kaplan “ji aliyê naverokê ve vegotinên kurdî” dabeş dîke û vegêrana Filîtê Quto jî di bin sernavê mijara “naveroka vegêranên sitrankî” da dinirxîne û li bin beşa “sitranên qehremanî” da disinifîne (Kaplan, 2022: 280-281). Li gor Kaplan em dikarin bibêjin vegotina kilama Filîtê Quto sitraneke qehremanî ya dengbêjîyê ye. Li aliyekî din mirov dikare şopa dîrokî ya kilam (Yüksel, 2023) û destanên kurdî (bo nimûne bnr. Subaşı, 2023) bi vekolinên nivîskî jî derxe meydanê, ji ber ku pareke mezin a van vegêranan xwe dispêre rastiyê.

Li kêleka van taybetiyên dengbêjîyê, dengbêjên ku îro çanda devkî îcra dikin bi piranî zilam in û hejmara dengbêjên jin gelek kêmtir e. Rexmê ku gelek serpêhatî ji devê jinan jî hatine neqlîkirin rola dengbêjên jin di îcrakirina vê hunerê da qels xuya dîke. Em dikarin bibêjin gelek kilamên dengbêjîyê ji deng û keserên jina derketîne û ev kilama Filîtê Quto ya ku me bernivîsa wê kirî jî bi piranî ji devê Şema dîya Filît hatîye vegêran. Dîsa wekî gelek kilamên di kilama ku Dengbêj Şakiro ji bo Ferzende Beg vegotî ji devê Besraya jina Ferzende beg hatîye neqlîkirin. Sedemên vê rewşa dengbêjên jin têkilî li gel rêxistinbûna civakê, bi hizra bavîksalarî ya serdest û bawerîya civakê ya olî ra heye (Schafers, 2016: 269). Ji ber ku ev mijar bi serê xwe xaleke lêkolînê ya berfireh e, em zêde nakevine nava hurgilîyan û em ê balê bidine ser kilama Filîtê Quto.

2. Li ser Kanîya Badereşê Şerê Du Eşîran

Li Kevana Qîrê, li ser Kanîya Badereşê ya ku dikeve Xerzana Bidlîsê, di çaryêka dawî ya sedsala 18 an da şerek di navbera du eşîran da pêk tê ku dikeve nava vegêranên hemî dengbêj, kilambêj û çîrokbêjên herêmê. Ev şerê ku di navbera serok eşîrên Etmaneka û Reşkotî da qewimî wekî şerê Filîtê Quto bi nav û deng bûye. Di derheqê dîroka vî şerî da qasî ku me agahî bi dest xistî, Mihemed Seîd Temel dibêje qewimîn di salên derdora 1860 û 1870yan da çêbûye û Hacî Ehmed ê kurê Mistê ku neviyê Filîtê Quto ye dibêje, ev şer berîya 120 salan qewimîye (bnr. Alpar, 2018: 9; Kebirbirî, 2009: 65).

Serok û rihspîyê eşîra Etmaneka Mamê Emê, ji Geliyê Bidlîsê ji eşîra Etmaneka ye. Eşîra Etmaneka eşîreke mezin e. Li seranserê metropolên Tirkîyeyê û li Anatolya Navîn belav bûne. Hatina wî ya bi karwan re jî, li ser xatirê ku şewr û mişewiran bikin, bi xwe ye. Temen ango emrê wî li gor sala qewamê, li dora 70-80 sal e (Kevirbirî, 2009: 61). Reşkotan hem navê eşîreke mezin e li Deştê Xerzanê, hem jî navê mintiqeyeke berfireh bi xwe ye. Sînoren herêma Reşkotan, ji ava Bişêrîyê dest pê dîke û heta Pira Malabadê ku nêzîkî Farqînê (Silîvan) ye, diçe. Her wiha jî hêlekê ve jî navçeya Hezoyê (bi tirkî, Kozluk) wekî sînore Reşkotan e ku ji berê de li vê herêmê file, êzidî û misilman bi hev ra jîyana xwe domandinê û hê jî wekî herêma êzidîya tê binavkirin. Bi vê babetê ve girêdayî Karapêtê Xaço di hevpeyvîna xwe ya rojnamevan Mehmet Aktaş pê ra kiribû wiha dibêje; wê demê hemû axa û beg ên kurdan xwedîyê hinek filehan bûn. Ew fileh wekî eşîra wan bûn. Di fermanê da, Filîtê Quto xwedî li filehên xwe derket û xwîna filehekî jî nerijand. Lê, ew dijminê bazirganan bû, diçû pêşîya karwanan. Bi siwarîyên xwe re li pey talanan digerîya (Kevirbirî, 2009: 65-60).

Çîroka vî şerê navdarbuyî bi qewlê Salihê Kevirbirî (2009: 61) ku ji M.Salih Yorulmaz ê (Salihê Hemê) li gundê Eyndara Misircê nişteci neql dike, wiha ye:

“Di wê sala ku ev şer diqewime ji ber sedema xela/nangiranî li Xerzanê çêdibe *û eşîra Etmaneka* ji ber bêmecalîyê berê xwe didin herêma Dîyarbekirê. Barê wan xwê ye û li gel ga û gamêşan pêncî û pênc mirov bargiran in. Dema digehine Kanîya Badereşê, konê xwe vedidin. Mamê Elê, gazî Elî dike û jê dixwaze ku ew pê re were nav konên Reşkotan ku dew an jî aveke cemidî vexwin û hinek bêhna xwe berdin. Mamê Elê Emê û Elî têne binê konên Reşkotîyan, bi navê Şîrîne ku kêça Kesperê File ye, çav bi Elî dikeve û aşîqî bejn û bala Elî dibe. Şîrîne ya ku bi hiznê dinyayê zehf bedew û xweşik bûye, radibe tê bi dêzgîne hespê Elî digire. Ev yek dibe sebep ku Mamê Elê zêde biqehire. Ji ber ku Mamê Elê aciz dibe bi birazîyê xwe Elî û Şîrîne re dike qarqar. Di vê navberê da Filîtê Quto, ku mêrxas û serekê eşîra Reşkotan e, ji ber xirecir *û qareqara Mamê Emê*, ji xew şîyar dibe, xwe berjêr qesrê dike û qesta van her du ciwanmêrên xerîb dike. Ew û Mamê Emê zirtan li hev dikin, başebaş ji hev re dibêjin. Mamê Emê ji Filît ra wisa dibêje:

- Lawo Filîto! Gava em ji rîya xwe dageriyan, tu mêrekî çê yî were pêşîya min

Piştî van gotinan, Mamê Elê *û Elî diçin ser konên xwe û berê xwe didin Dîyarbekirê*. Piştî ku karwanê Etmaneka, dunûstandinên xwe yên li Dîyarbekirê diqedînin berî ku karwan dagere, Elîyê birazayê Mamê Emê li “Sûka Şewitî” çav bi tivingeke şeşxane ku bi bazineke zivîn lê pêçaye, dikeve. Piştî ku “Bazinbelek”ê ji xwe ra dikire karwan ber bi Xerzanê ve dadigere. Wexta ku tèn dikevin nav axa Reşkota Kevanê Qîre, li wan dibe şev. Di vê navberê da Filîtê Quto tê pêşîya wan. Li wê derê Filîtê Quto tê daw û doza xerac û baca rê ji Etmanekiyan dixwaze. Mamê Elê dibêje; “Filît lawo, ji xwe ra hêstirek ji serî, yekê ji navê û yekê jî ji paşîyê ji xwe re bigire wekî xerac û baca rê bibe. Lê çavê Filît li şeşxana milê Elî ye û dixwaze wê tivingê bidine wî. Memê Elê dibêje Filît; “te li ku seh kiriye ku eşîran tivinga milê xwe, wekî bac û xeraca rê dane xelkê. Qey tu nizanî tiving namûs e. Tu ji karwanê kîjan hêstirî bibî, tu serbestî. Lê heger tu tivinga min dixwazî, encax ew tiving bibe qelene dayîka te Şemê”. Piştî van gotina Mamê Emê bi tivinga şeşxanê guleyekê li Filît dide û wî dikuje. Wê rojê, li Kevana Qîre li Dalana Paşo, serekê eşîrê Mamê Emê jî di nav da, eşîra Reşkotîyan wekî heyfa Filîtê Quto, 52 kesa ji eşîra Etmaneka dikuju. Tê saloxdayîn ku karwan ji 55 kesî pêk dihat û tenê sê (3) kes ji wan filîtine. Şakir Epözdemir, di nivîsareke xwe da dîyar dike ku navê wan her sê kesên ku ji şerê Qîre sax filîtine ev in; Ji mala Xîzê Resûlê Şênî, ji mala Seydê Silêmanê Têlo û ji mala Emê Resûlê Belik e.”

Çîroka kilama Filîtê Quto, ya ku me ji berhema Kevirbirî(2009) neql kirî wiha diqede. Lê ji ber ku ev kilam, gelek belav bûye û ji hêla gelek kesî ve hatîye vegêran, di xelekên serekê yen rêzerûdanê da guhetinên bingehîn pêk hatine. Ji aliyê dî ve di çend varyantan da guherîn ew qas xurtin ku mijar vediguhere ser hêlek dî. Li gor dengbêj Naîfê Hemo (Medya, W. 2021). ku wekî

dengbêjek navdar ê herêma Duhokê ye, dibêje; Filîtê Quto axayê Dêrezorê ye û neviyê Emê Etmanekî ye. Ango Şemê, ku wekî dîya Filîtê Quto tê zanîn, keça Emê Etmanekî ye. Her wekî vê varyanta dengbêj Naîf Hemo, li herêma Şingalê jî çîrokbêj Mamê Nemir di çîroka Filîtê Quto da neql dîke ku Mamê Genderê Etmanekî û Filît xal û xarza ne û hev kuştîne (Qîranî, 2022). Em ji van mînakên varyantan digehine wê encamê ku kilam çî qas berbelav bibe li gor naveroka çîrokê guherînên cihê pêk hatine. Loma ew varyantên ku em dê bidin ber hev, gelek nêzikî vê çîroka ku me neql kirî ye.

3. Kurteya Varyantên Danberhevîyê

Ji bo çanda devkî, taybet ji bo belavbûna kilama Filîtê Quto, mekanê qewamê xwedî roleke sereke ye. Wekî tê zanîn ev şerê navborî di herêma Xerzanê da pêk hatîye û ev herêm him di navbera çend herêmên cuda û navendî da ye, him jî li ser rêya bazirganî û hatin çûyîna wê serdemê da cih digire. Vê taybetîya herêmê ya ku lê qewimî, raste rast bandorekê li ser belavbûna varyantên vê kilamê dîke. Me jî ji bo babeta danberhevîyê, di nava dehan varyantên vê kilamê da varyantên Dengbêj Nuroyê Meter, Nesoyê Zado, Dengbêj Reso û ya Dengbêj Kerem hilbijartin. Gava niha em li jêrê kurteyên van vegêranan pêşber dikin dê ferq û cudahiyan wan çêtir bêne dîtin.

3.1. Kurteya Varyanta Dengbêj Nuroyê Meter

Dengbêj Nuroyê Meter di sala 1941 an da li Dutaxa Agirîyê jî dayîk bûye. Kilam li ber destê Dengbêj Evidilselamê Koskê fêrî bûye. 1955 an dest bi dengbêjîyê dîke heya sala 1983 an distrê. Piştî Şêx Silhedin ku li Dutaxê Şêxeke bi nav û denge, Nuriyê Meter di xewnê da dibîne û Nuri karê dengbêjîyê berdide. Di salên piştî wê çend cara diçe Almanya û Fransayê tê û di sala 1996 an da mala xwe dibe Stenbolê û li wê derê medreseyekê vedike û dersdarîyê dîke. Di sala 2019 an da li Stenbolê koça dawî dîke.²

Di destpêka vegêranê da dengbêj Nuroyê Meter bi awayekî çîrokbêjî dest bi kilamê dîke. Rêzerûdana vê varyantê li gel Emê Etmanekî hatîye sazîkirin. Emê Etmanekî axayê eşîra Etmaneka ye û wê hingê li binya Bidlîsê dijî. Vêca carekê dema tena serê xwe diçe Bişêrîyê, li ser pira Balîşokê rastî çend Êzidiyan tê ku rêya kesekî girtine û zilmê lê dikin. Emê Etmanekî wî mirovî jî nava deste wan Êzidiya derdixe û dema hev nas dikin dizane ku ew Filîtê Quto ye. Bi vê minasebetê Filîtê Quto dibêje “te ez ji destê wan xilas kirim dê bixwaze ka tu çî ji min dixwazî”. Mamê Emê jî dibêje “ez dizanim ku dema karwan di Bişêrîyê ra derbas dibin tu baca rê ji xelkê distînî. Rica min ewe ku dema karwanê Etmanekîyan di vê derê ra derbas bûn, baca rê jê nestîne(1:52). Filîtê Quto jî dibêje “baş e” û soz dide ku bac û xeraca rê ji karwanên Etmaneka nestîne.

Di ser vê hevdîtîna Emê Etmanekî û Filîtê Quto ra heft sal derbas dibin. Di wan serdeman da li herêmê baran nayê, genim ranabin û her wekî ku xelayek rabibe. Ji ber xelayê Mamê Emê radibe karwanekê amade dîke. Bi gel amadekirina karwanê Etmaneka, Dengbêj Meter dest bi vegêrana dengbêjkî dîke. Karwanê Mamê Emê jî çarsed hesp, dewar, qatir û gayan pêk tê û li gel birazayê xwe Elî serkarwaniya karwanî dîke û berê xwe didin Bişêrîyê da ji bo eşîra xwe pêdî-

² Me di roja 11.05.2024 ê da bi gel birayê wî yê bi navê Hecî Ehmed, ku li Stenbolê niştecihe, bi rêya telefonê hevdîtîna kir û ev agahiyên derheqê jîyana Nuriyê Meter ji wî hatine neqilkirin.

vîyên wekî nan, genim, ceh, nal û hwd. bistînin û vegezin. Dema digehine herêma bi navê Kevana Qîrê, Kanîya Badereşê, Elî ji Mamê Emê ra dibêje “ev heft roj in em li rê da ne. Ez ê herim li wî konê xuya dike, tasek mast bixwim û werim”. Helbet Elî dizane ku li wê derê Şîrîn Xanima keça Kesfer Axa ya bi delalîya xwe ve nav û deng heye. Şîrîn Xanim jî li gel Filîtê Quto ev sê heyv in destgirtî ne. Mamê Emê jî li gel Elî bi hev ra diçin wî konê mezin yê Kesfer Axa. Li wê derê dilê Şîrîn Xanimê dikeve Elî û dilê wan li hev dikele di dawîyê da gustîlên xwe li hevdu diguherînin û vedigerine gel karwanê xwe. Diçin Bişêrîyê danûstadinên xwe dikin. Di vê navberê da Elî ji xwe ra şexşaneke³ bi zêr hatiye neqîşandî distîne. Vedigerine rêya xwe ya ber bi binya Bidlîsê.

Di vegeerê da dema carek dî digehine pozê Qîrê, kevana Qîrê li ser kanîya Badereşê karwanê xwe disekînin da vehesin. Elî careke dî siwar dibe diçe ba Şîrîn Xanimê. Vê carê Filît hay ji wan dibe û dibêje “erê min sond dabû ku ez bac û xeraca rê ji Mamê Emê nestînim. Belê vê carê ya te kirî nabe ku bê berdel bimîne”. Elî vedigere ji Mamê Emê ra hal û rewşê dibêje. Mamê Emê jî jî jê ra dibê “ma min ji te ra negot barê namûsê giran e, neçe nav konê Reşkota”. Belê gotin bêçare ye. Filît pêncsed zilamên eşîra xwe dide gel xwe û diçin berîya karwanê Etmaneka radiwestin. Mamê Emê dibêje “min tu cara bac û xerac nedaye, belê vê carê ezê sê qatîrên barkirî bidime te tu ji xwe ra bibe”. Filîtê Quto de’w û doza bazinbeleka li milê Elî dike û dibêje “nabe ku heya ez wê bazinbeleka milê birazayê te nestînim rêya te vekim”. Bi vê gotinê Mamê Emê dibêje “kê dîtîye silaha li milê zilama bo bac û xeraca rê hatibe dayîn. Şerm e vê tiştê nebêje. Ez ê çawa vegeerime nava êla xwe bêyî ku şexşane nebe”. Filîtê Quto bi israr şexşanê daxwaz dike. Mamê Emê jî dibêje “ez ê bi wî qewlî şexşanê bidim ku bibe nextê dîya te ya Şemê”.

Bi vê xircirê şer derdikeve û Mamê Emê, Filîtê Quto dike. Bi gel kuştina Filîtê Quto şer mezin dibe û 60 karwanî yên eşîra Etmanekîya di encama şerê wan da tene kuştin. Beşa dawî ya kîlamê bi piranî ji devê Şema dîya Filîtê Quto hatiye vegêran. Şemê her tim dibêje Filît neçe berîya vî karwanî. Ew karwan yê Emê û Elî ye wan tu caran nedane kesê bac û xeraca rê. Filît guhdarîya Şemê nake û diçe. Şemê dibêje tu her çûyî pêşîya karwanî, belê ger tu xwe li ber şexşana wî bilivîni ez şîrê xwe li te helal nakim. Bi vî awayî dema Filît tê kuştin Şemê dibêje Êla Reşkotan “çê bin çê bixebitin herin tola Filît rakin (Koçersor, 2021)”.

Kilam herî dawî bi dengê gazin û lomeyên Mamê Emê diqede. Mamê Emê brîndare û ji Eliyê birazayê xwe ra dibêje “va ye ez birîndar im, piştî vî emrê xwe te şer bi me da kirin û zarokên me li ber dîwara mane bêxwedî û bêxwedan”.

3.2. Kurteya Varyanta Nesoyê Zado

Dengbêj Neso di sala 1932an da li gundê Zado ji dayik dibe. Navê wî yê rastî Nusret e û di zaroktiya xwe da qet naçûye dibistane, lê piştê fêrî xwendin û nivisandinê bûye. Di sala 1968 an da diçe bajarê Edenê û piştî sê çar salan vedigere gundê Zado û heya dawîya emrê xwe li wê derê dijî. Li ber destê nasekî xwe yê bi navê Feqiyê Mihê Qaso fêrî dengbêjiyê bûye û herî zêde dibin bandora Dengbêj Evdalê Zeynikê da maye. Dengbêj Neso di sala 1998an da li gundê Zado diçe ser dilovaniya Xwedê (Alpar, 2018:16).

3 Şexşane tifenga lûle dirêj a leşkerên peyade ye. Di vê kilama Filîtê Quto da “şexşane” amûra herî giring a kilamê ye ji ber ku hema hema di hemî guherto/varyantên vê kilamê da sedema derketina şer ev tifeng e.

Dengbêj bi agahdar kirina rewşa xela/nangiranîyê dest bi kilama xwe dike. Serokê eşîra Etmanek Mamê Gindê ye û Emê yê birazîyê wî şeş meh in destgirtî ye. Parek mezin a vê varyantê ji bo bedewî û delalbûna Emê hatîye veqetandin. Etmanekî karwanê xwe bo rêya Deşta Heranê, Berîya Sirûcê, Xeta Helebê amade dikin. Destgirtîya Emê bi gel pêşniyazî û nesîhetan, çend daxwazên dîyarîya yên wekî Meya Mendana, Kevoka Kedî, Bisqê Beydûrê, Nesxoraçîyên Memorîyan û h.w.d jê dixwazê ku vegeerê bi xwe ra bîne.

Karwanê Etmaneka bi rê dikeve û bêyî ku li cihekê raweste diçe Berîya Sicûrê li nava eşîra Berêzan da bi cî dibê. Emê Etmanekî dema ji bo bazirganîyê li nava sûka Sirûcê digere, rastî du tivingên şeşxanê tê û wan dikire. Gelek dîyalogên dirêj û hûrgilîyên danûstandinên Emê bûne mijarên vê varyantê. Dema hatin wî cihê ku konên Reşkotîyan dibînin, Emê daxwazê ji Mamê xwe dike da ku biçê nava konan û hindek mast bixwe û vegere. Mamê Gindê dibêjê “neçe, rêya me maye yek an du qonax. Tu rabe hespê xwe siwar bibe here nava êla me, em dê karwan biajon û werin.” Emê dibêje “ez dê biçim, li hespê xwe jî peya nabim û hindek mast bixwim werim.”

Emê diçe li ber konê Almas Xanimê radiweste. Filîtê Quto ji berê da sond xwarîye ku mêrê bi Almas Xanimê ra xeber bide, wî bikuje. Emê Etmanekî li ber derê kon radiweste bêyî ku peya bibe tasek mast ji Almas Xanimê dixwaze. Almas Xanim dema Emê Etmanekî dibîne yek ser dilê wê dikeve Emê û jê dixwaze ku peya bibe lê bibe mêvan. Lê Emê vê qabûl nake û dibêjê “em rêya dûr tîn, hatime tasek mast bixwim û herim.” Wê gava Emê û Almas bi hevra xeber didin, jinên Reşkotîyan dibînin ku zilamek li ber derê konê Almas Xanimê ye û pê ra xeber dide. Ev agahî diçe guhê jina Filîtê Quto û gava Filît ji xewa subê şîyar dibê jina wî jê ra dibêje.” Almas bi kesekê Etmanekî ra xeber daye.” Filîtê Quto bang li xulamên dike û dixwaze ji meselê serwest bibe. Ew jî dibêjin “karwanê Mamê Gindê va ye li Kevana Qîre, Emê vê subê hatîye ji Almas Xanimê ra xeber daye.” Li ser vê agahîyê Filît xulamên xwe dişîne ba Mamê Gindê û daxwaza şeşxana milê Emê û sê hêstirên barkirî dike. Mamê Gindê dibêje “bila Filît me li nava eşîra serçemandî neke. Vê carê jî weke her car em bac û xeracê nedin. Ez bigehime mala xwe soz be ku sê hêstira bi girêdana Mamê Gindê û bihayê şeşxanê ezê zêra bo bişînim”. Li ser van xeberdanan Emê Etmanekî dibêje xulamên “herin bibêjine Filîtê Quto bila rêya xwe nemîne û were Delava Qîre bibe mêvanê me. Eger go na, barê hêstira û şeşxane qelenê dîya wî, Şemê ye.” Piştî van gotinan Emê ji Mamê Gindê ra dibêje derdê wan ez im. Tu were piştî min veke, Meya Mendana, Kevoka Kedî, Nesxoraçîyên Memorîyan here bide bûka xwe bila gazincan bike (Alpar, 2018: 22-38).

3.3. Kurtêya Varyanta Dengbêj Reso

Dengbêj Reso di sala 1902 an da li Îdirê gundê Kerîmbeylîyê ji dayik bûye. Mala bavê wî berîya werine Îdirê li Rewanê gundê Sehatulî û Varansofka yê nişteci bûn. Dengbêj Reso li ber destê apê xwe Evdoyê Dengbêj ferî kilam gotinê bûye. Evdoyê Dengbêj gelek caran li gel Dengbêj Gulê û Evdalê Zeynikê ra kilam gotîye. Jîyana Reso ji ber bêdebarîya aborî di nava koçberîyê da domîye. Gelek gund û bajaran maye. Her wiha sê çar salan li bajarê Manîsayê dimîne. Di sala 1983 an vedigere Muşê, 24 ê Kanûna, sala 1984 an da li Enqerê di nexweşxaneyê da koça xwe ya dawî dike (Güneş & Şahin, 2019: 27-30).

Dengbêj Reso kilama Filîtê Quto ji vegera karwanê Etmaneka dide destpêkirin. Di vê varyantê

da serkarwanîyê Elî û Mamê Gindê dikin. Dema karwanê Etmaneka ji bazirganîya Mûsilê vedigerin têne Kevanê Kêrê li ser Kanîya Qîrê ji bo vehesînê radiwestin, Filît tê pêşîya wan digire û pîrsa barê karwanê wan ji Elî dike. Elî bersivê dide û jêra dibêje ger tu ji bo baca rê hatibî du hêstirên barkirî ji xwe ra bibe. Lê Filît dibêje ez hatime baca rê û ji xwe ew her du hêstir yên min in, ez bazinbeleka/şexşana milê apê te yê Mamê Gindê dixwazim ji bo baca rê. Gava Elî van gotina digehîne Mamê Gindê, pîr aciz dibe lê dîsa jî dixwaze navberê germ bike.

Elî dema dibîne Filît ji ya xwe venagere û fikra xwe naguherîne ji Filît ra dibêje ev şexşane tenê bi awayekê dikare bikeve destê te ew jî dema bibe qelenê dîya te Şemê. Di dawîya van gotinan da Emê guleyan diavêje û Filîtê Quto li ser hespê wî dîkuje. Vegêran bi hawar û qazînên dîya Filît Şemê diqede. Di vê vegêranê da tenê carekê behsa bûyera xwarina mast û hevîtina Elî û Şîrîna File dibe (Güneş & Şahin, 2019: 204-209).

3.4 Kurtêya Dengbêj Kerem

Dengbêj Kerem li gor ku Mehmet Gültekin (2015)⁴ neql dike di sala 1922 an da li Îranê ji dayîk dibe. Di serhildana Agirîyê da dema kalikê wî dimire, bi gel bav û dîya xwe derbasî Îranê dibe. Piştî ku bavê wî jî li wê derê dimire, bi apê xwe ra derbasî nava tîrka, bajarê Îdirê dibe. Dengbêj piştî jîyaneke bi trajedîya dagirtî di sala 1997 an li Bazîdê koça dawî dike.

Di vê varyantê da jî xela/nangiranî mijara vegêranê ya destpêkê ye. Di vê varyantê da Elî û Emê her du ciwanên tolaz in û Mamê Gender mezinê wan e. Karwanê Etmaneka piştî çar roja digehe ser Kanîya Qîrê, biniya Qubînê. Li wê derê Emê û Elî daxwaza xwarina avdewa miya ji Mamê xwe dikin û her du radibin diçine nav konê Reşkota da ku xizmeta xwe pêk binîn. Herçiqas Mamê ji wan ra bibêje “neçin, ev konên Keser in, xezûrê Filît e û Şîrîn destgirtîya wî ya sê mehan e” jî wî guhdar nakin û her du ciwan radibin û ber bi çûyinê da dibêjine Mamê Gender, ez ê biçim û Şîrînê ji wî bistînim, ji xwe ra bikim kewanîya mala xwe. Diçin ber konê Keser radiwestin û avdewa miya vedixwin. Di wê gavê da dilê Şîrîna File dikeve Emê Etmanekî. Şîrîn wan vedixwîne hundirê konê û mazûvanîyeke bêhempa ji wan ra dike. Filît bi wan dihesse û wan ji konê xwe diqewitîne.

Piştî van bûyera Emê ji Filîtê Quto ra dibêje “ger tu mêr bi vegeerê da were ser rîya me” û ber bi karwanê xwe ve diçin. Karwanê wan diçe Bişêrîyê û li wê derê Mamê Gender ji bo Elî û Emê du şexşanan distîne. Di vegeerê da dema digihijine binya konên Êzîdîya, Elî û Emê dibêjin em ê herine nava konê Reşkota, Filît mêr be bila bê û bacê ji me bistîne. Diçin û rastî Şîrînê tên û Filîtê Quto jî cara duyem wan dibîne û diçe pêşîya karwanê wan û daxwaza şexşana milê wan dike ji berdela bac û xeraca rê. Filît bi wergirtina hêstira qayîl nabe û şer derdikeve. Emê Etamekî Filîtê Quto dîkuje û Şîrîn Xanimê jî ji xwe ra nîkah dike û bi xwe ra dibe (Gültekin, 2013: 155-162).

4. Taybetîyê Varyanta Nuroyê Meter

Wekî di kurtêyan da hatîye destnîşankirin, di her çar varyantên vê kilamê da rêzebûyer ji hev du cudatir hatîne honandin. Di varyantên kilamê da navê serlehengan wekî hev bin jî rola wan

4 Me ev agahiyên ku Mehmet Gültekin di nivîsa xwe da, ya ku di “Rojnameya Bazîdê” di sala 2015an da parvekirî, di roja 14.06.2024 ê bi rêya telefonê, bi kurê wî yê bi navê Mehmet Kılıç dane piştrastkirin.

ya civakî guherî ne. Xelekên rêzerûdanê bi awayekî eşkere di her varyantê da ji hev cîyawaz in. Bi gel van xalên guherbar, varyanta ku zêdetir nêzikî çîrokê ye ya Nuroyê Meter e. Tenê di wê varyantê da dema çûyîna karwanê Etmanekiya, Emê û birazîyê wî Elî, bi hev ra diçine ber derê konê Filîtê Quto û daxwaz dikin ku hewcedariyên xwe pêk bînin û li wê derê Şîrîn Xanim hevsarê hespê Elîyê Etmanekî digire. Xaleke di ya hevpar jî ew e ku varyanta Meter nêzikî çîrokê dike, kirîna şexşanê ye. Him di çîrokê da him jî di varyanta Meter da şexşane ji aliyê Elî ve tê bazarkirin û kirîn. Dîsa tenê di varyanta Nuroyê Meter da encama şerê van eşîran, wekî ji çîrokê hatiye neqilkirin bi kuştina gelek kesan diqede. Meter di vegêrana xwe da behsa kuştina şêst (60) pêyayên Etmanekiya dike ku ev encam di varyantên din da qet nehatiye behskirin.

Em dikarin bibêjin ku her çî qas ev her çar dengbêj yê herêma serhedê bin û di wê herêmê da dengbêjî kiribin jî, di guherto/varyantên vegêranên van dengbêjan da heman bûyer di xelekên cuda da diguherin. Guherîna xelekên rêzerûdanê di çanda devkî û îcrakirina dengbêjîyê da pêkhatinên asayî ne. Ji xwe ev xebat dê cextê bibe li ser wan xelekên ku di guhertoyan da wekî epîzodên guherbar hatîne çespendin û dê wan bide ber hev.

5. Epîzod

Epîzod ji aliyê etîmolojiyê ve peyveke yewnanî ye ku ketiye zimanê kurdî. Ev peyv ku di gelek waran da tê bikaranîn, ji bo perçeyên vegêranî yê berhemên folklorê jî tê xebitandin. Epîzod bi gelemperî wiha hatiye pênasekirin; di destan, çîrok, hikayet û hwd. da ew beşên duyemîn in ku bi hev girtineke navxweyî bi mijara sereke ve têne girêdan (Çotuksöken, 2012: 85). Di şaxên hunerên di da jî wiha derdikeve pêşberî me; di metnên edebî da bûyer an jî diyardeya di asta duyem da ya girêdayê mijara sereke. Di muzikê da beşên serbest ên ku mijaran ji hev vediqetîne û di şanoyê da jî wekî bizava duyem ya tevî bizavekê dibe (Kaplan, 2020: 36) tê zanîn. Em dikarin bibêjin di serhatî û vegêranên gelêrî da rûdan û epîzod li ser hev têne nijandin/îstîfîkirin û rêzerûdan xelek xelek pêkve têne risandin û bi hev ra têne girêdan (Kaplan, 2023: 132), bi vî awayî ev xelek dibin merhaleyên wê çendê ku vegêran bi hêsanî bikare bûyera sereke ava bike. Ji aliyê di ve bi gelemperî di vegêran an jî metnên zargotinên nivîskî da rêza epîzodan wekî hev bin jî di gelek vegêran û metnên zargotinan da epîzod an xuya nakin an jî dibe ku rêza wan cih guherîbin (Alay, 2011: 178). Her wekî kêmbûn û cihguherîna (li gor hin çavkanîyan) epîzod zêde dibin û xelekên bûyerên cuda li buyere têne zêdekirin (Şimşek, 2022: 505-504).

Me jî li gor agahî û çavkanîyên berdest epîzodên bi gelemperî ji bo xebatên danberhevîya vegêranên folklorîk têne bikaranîn wiha peyitandin;

1. Malbata lehengî
2. Ji dayîkbûna lehengî
3. Perwerdeya lehengî
4. Evîndarbûna lehengî
5. Rasthatina lehengî ya li gel evîndarê
6. Derketina lehengî ya ber bi xerîbîyê
7. Kesên dibin asteng ji bo evîna wan û zewicandina evîndarê li gel keseke di

8. Vegera lehengî ya ber bi welêt
9. Encam (Kaya, 2010: 305)

Li gor daneyên ber destê me di tu guhertoyên kilama Filîtê Quto da pêkhatina van rêzebûyerên epîzodan yên li jor hatine dîyarkirin bi awayek kronolojîk cîh nagirin. Her çar epîzodên destpêkê (1, 2, 3 û 4) bi tu awayan nehatine vegêran. Lê belê ji ber ku di epîzoda çarem da piştî ku lehengên bûyerê hevdu dibînin dibin evîndarên hev, me ev epîzod jî di nava epîzoda pêncem da nixand. Epîzoda heftem jî di du guhertoyan da bi awayê nêzikî vê gotine hebe jî me tewli xebata xwe nekir. Ji ber vê çendê epîzodên ku emê danberhevîya wan bikin wiha ne;

Epîzod I. Rasthatina lehengî ya li gel evîndarê

Epîzod II. Çûyîna lehengî ya xerîbîyê

Epîzod III. Vegera lehengî ya ber bi welêt

Epîzod IV. Sedema Deketina Şer û Encama Vegêranê

6. Çar Varyantên Filîtê Quto û Danberhevîya Çar Epîzodan

Guhertoyên ku emê ji bo epîzodan bikin çavkanî li gor encama têgerîna lîteratûrî hatine dîyarkirin. Referansa me ya ewil ji bo varyanta vegêrana Dengbêj Nesoyê Zado, projeya teza lisansa bilind a bêtez e ku Hikmet Alpar amade kirîye û di vê xebatê da danberhevîya sê varyantên şerê Filîtê Quto hatiye kirin. Di vê xebata xwe da Hikmet Alpar sê varyantên ku Karabêtê Xaço, Dengbêj Reso û Dengbêj Nesoyê Zado gotî dane ber hev. Alpar bi gel kurtejiyana her sê dengbêjên navborî, nixandina xalên hevpar û cuda yên varyanta dike. Berdewama xebata xwe da sedema derketina qewimînê, dabeşkirina formen qewimînê û li gel nixandina ziman û naveroka varyantan pêşber dike (Alpar, 2018).

Berhema ku ji bo varyanta me ya duyem bûye çavkanî, vegêrana Dengbêj Reso ye ku me ji pirtûka bi navê Antolojîya Dengbêjan -1; Dengbêj Reso wergirt. Ev Antolojîya Dengbêjan ji hêla Ömer Güneş û İbrahim Şahin ve hatiye amadekirin. Ev berhem ji beşên wekî kilamên serhildanê, kilamên evîniyê, kilamên li ser şer û pevçûnên navxweyî-êşîrî, kilamên li ser xwezayê, ramanê, jîyanê û hwd. pêk tê. Di dawîya vê antolojîya navborî da beşek destanên kurdî jî cîh digirin (bnr. Güneş & Şahin, 2019).

Çavkanîya me ya bo varyanta sêyem jî Dengbêj Kerem vegêra ye, referansa me pirtûka bi navê *Zargotina Kurdên Serhedê* ye ku Mehmet Gültekin nivîsiye. Di vê berhemê da Gültekin 110 kilam û destanên epîk ên dîrokî, mîrxasî û serhildanan ku li herêma Serhedê berbelav in tomar kirine. Di vê pirtûkê da du varyantên Filîtê Quto cih digirin ku yêk ji hêla Dengbêj Reso a din jî ji hela Dengbêj Kerem ve hatiye gotin (Gültekin, 2013). Li gel van me ji bo referansa xwe ya dawî jî Dengbêj Nuroyê Meter hilbijart ku me dengê wî li ser tora civakî (Youtube) wergirt û bernivîsî bo xebata xwe (bo guhdariyê bnr. Koçersor, 2021). Ji bo danberhevîya epîzodan dê varyanta Dengbêj Nuroyê Meter bibe varyanta sereke ku em dê li gor vê varyantê epîzodan bidin ber hev. Wekî di jî me nîşandayîna varyantan wiha saz kir ku em dê ji dewla gotina varyantê navên dengbêjan bikarbînin.

Varyanta 1em: Dengbêj Nuroyê Meter (Filîtê Quto; Koçersor, 2021); *Varyanta 2em*: Dengbêj Nesoyê Zado (Hikmet Alpar, Berawirdkirina Sê Guhertoyên Destana Filîtê Quto, Zanîngeha Artuklu, 2018, Mêrdîn, r. 17- 33). *Varyanta 3yem*: Dengbêj Reso (Ömer Güneş & İbrahim Şahin, Antolojîya Dengbêjan-1; Dengbêj Reso, Weş Nûbihar, Çap/2, 2019, Stenbol, r. 204-209). *Varyanta 4em*: Dengbêj Kerem (Mehmet Gültekin, *Zargotina Kurdên Serhedê*, Weş. Avesta, 2013, Stenbol, r. 155-162).

7. Danberhevîya Epîzodan

Kilama Filîtê Quto ji ber ku di erdnigarîyeke berfireh belav buyî û ji hêla gelek dengbêjan ve hatîye sitêrandin, di vegêranê da rastî guherînên sereke hatîye û van guherînan jî kirîye ku lehengên duyemîn biguherin. Ji ber wê çendê dema em varyantan didin ber hev serlehengê eşîra Etmaneka diguhere û car dibe Emê Etmanekî, car jî dibe Elîyê Etmanekî. Her wekî serlehengê zilam, serlehenga ji eşîra Reşkota ya jin jî car dibe Almas xanim ku dotmama Filîtê Quto ye û car jî dibe Şîrîn Xanima Kesfer Axa. Ji bo van guherîna divê em bidin dîyarkirin ku her çî qas ev navên lehengên vê kilamê biguherîn jî ne di mekanê qewimînê da ne jî di dem û xelekên qewamê da guherînên mezin pêk nehatîne. Vegêrana navê cihan di hemû varyantan de xaleke sereke ye ku bi gelemperî pê benden kilamê dest pê dikin û nav li dû hevdu tîr rêzkirin. Bo nimûne, Nuroyê Meter wiha dibêje:

“Emê go Elî lo lawo Kevanê Kêrê, Kanîya Badîreşê, Pira Batmanê bişewite li vî tatî di gava dinê da sîyar û peyayê Reşkota girane pêncsed zilam pey Filtê Quto bûne ta wê sibê bûne qatî.” (Koçersor, 2021).

Ew mekanê kilama Filîtê Quto ku li gorî varyantan rastî guherînên biçûk tî, mekanê sereke ye ku kuştina gelek kesan lê diqewime, hema hema di hemû varyantên kilamê de behs pê dibe. Piştî mirina ew qas kesan li mekanekî “dengbêj wan cih û warên ku lê qewimînên trawmatîk pêk hatine dixê bîra civakê û şîna kesên mirî dike, bîr(anîna) wan kesan di bîrewerîya civakî de tomar dike” (Delikaya, 2024: 34).

7.2. Epîzoda I; Rasthatina Lehengî ya li Gel Evîndarê

7.2.1. Dengbêj Nuroyê Meter

Dema karwanê Etmaneka ji Bidlîsê tî û li kevanê Qirê li ser kanîya Badereşê disekine, Elî diçe nav konên Reşkotiyan da ku mast bixwe û li ber konê Kesber Axa rastî Şîrîn Xanimê tî. Şîrîn dibêje:

“Go xwezî ji xêra xwedê ra xortê Wanê, şevêkî ji şevê payîza li taxîma deq a sing û berê min bibûya mêvanê” (Koçersor, 2021; 13: 36).

7.2.2. Dengbêj Nesoyê Zado

Di vî varyantê da dema karwanê Etmanekîyan vedigere serlehengê dotmama Filîtê Quto Almas xanim hevdu dibînin û dilê Almas Xanimê dikeve Emê Etmanekî. Almas Xanim dema Emê

dibîne wiha dibêje;

“Lê çavê wî, mîna stêrka karwanqiran e.
Simbêleke reşe tenike, li ber lêvan e” (Alpar, 2018: 28).

7.2.3. Dengbêj Reso

Her wekî varyantên di di vê da jî Elî diçe ji bona mast bixwe li ber derê konê wan rastî Şîrîn Xanimê tê.

“Tu ji bona hebek çeqilmasta miya çû li konê Şîrîna File bû mêvan
Tu bûye sebebe vî karwanî law çavê kozî û kulfetê me ma hemû li rêya ne”
(Güneş & Şahin, 2019: 204).

7.2. 4. Dengbêj Kerem

Emê diçe ber konê Kesfer Axa da tasek mast bixwaze. Wê gavê Emê û Şîrîn Xanima qîza Kesfer Axa rastî hev tên û dilê Şîrîn Xanimê dikeve Emê Etmanekî.

“Çevê min çevê Emê ketî Filit li ber çevê min mîna du perane
Li wan dide xwarinê birince qeleçamê, dûwê helikane
Ramîsan hatine sê qurîş, du perane” (Gültekin, 2013: 156).

7.3. Epîzoda II; Çûyîna Lehengî ya Xerîbîyê

Di vê epîzodê da çûyîna lehengî ya xerîbîyê ne ji ber evîndarîya hezkirîya xwe ye, ji ber rabûna xelayê ye. Piştî rewşa rabûna xelayê eşîra Etmaneka dikevîne nava hizr û amadehîyên peydakirîna pêdivîyan û karwanê xwe bi rê dixin.

7.3.1. Dengbêj Nuroyê Meter

Eşîra Etmaneka di vê varyantê da berê karwanê xwe didine Bişêrîyê da ku ji bo xwe pêdivîyên wekî nan, ceh, xwê û genim bistînin û bi gel wan tifenga bi navê şexxane jî tê bazarkirin û sitandin.

“Bihîstina ku min bihîstîye dibên li welatê Bişêrîyê rakirin lawo du tew û tirmenanî
Nan li sûka orta Bişêrîyê cizîr û pir erzanê” (Koçersor, 202; 17:01).

7.3.2. Dengbêj Nesoyê Zado

Li gor Dengbêj Zado, karwanê Etmaneka xwe berdidin binya Sirûcê li nav êla Berazan xwe bi cî dikin. Di nava sûka Sirûcê da Emê ji xwe ra şexxanê distîne.

“Derketine Deşta Haranê, Beriya Sirucê, mije bi dûman e.
Lê bala xwe danê, danîne êlê Berrêzan e” (Alpar, 2018: 20).

7.3.3. Dengbêj Reso

Vê varyantê da dengbêj berê karwanê Etmaneka dide ber bi bajarê Mûsilê. Lê belê behsa kirîna şexsanê – bazinbelekê nehatiye kirin.

Em ê berê xwe bidin Mûsilê belkî li pêşîya welatê me nebe xelaya nan e” (Güneş & Şahin, 2019: 204).

7.3.4. Dengbêj Kerem

Li gel vê varyantê dibe du car ku karwanê Etmaneka ber bi Bişêrîya Batmanê ve diçe da ku danûsitandinên xwe pêk bîne. Di vê varyantê da jî sitandina şexsanê derdikeve pêşberî me.

“Bîst û çar şeve wan tamam bû,
Derketine kora Bişêrîyê serê sûk û çarşiyane” (Gültekin, 2013: 158).

7.4. Epîzopda III; Vegera Lehengî ya Ber bi Welêt

Qewimîna Şerê Filîtê Quto li gel eşîra Etmanekîya di hemî varyantan da piştî vegera karwan diqewime. Karwanê Etmaneka dema ber bi bajarê Bidlîsê vedigere, her wekî ku di çûyînê li Kanîya Badereşê sekinîbûn di vegeerê da jî tîn û li ser heman kanîyê disekinin bo vehesînê. Qewimîna şerî jî piştî vê kêlîyê rû dide. Ango ev cihê navborî mekanê sereke yê vê qewamê û kilamê ye.

7.4.1. Dengbêj Nuroyê Meter

Karwanê Etmaneka piştî pêkanîna danûsitandina pêdivîyên xwe ji Bişêrîya Batmanê dikevin rê û ber bi Bidlîsê ve vedigerin.

“De min bala xwe dê di gava dinêda wexta ketine rê û dirbanê roja wana ketîye pêncî û duduyanê.

Karwanê wana ketîye pozê vê sibengê pira Batmanê pozê kêrê kanîya Badereşê pozê di Kebanê” (Koçersor, 2021; 23:54)

7.4.2. Dengbêj Nesoyê Zado

Eşîra Etmaneka pêşîya karwanê ku dabûne deşta Sirûcê, piştî çend rojan carek dî bar dikin û ber bi Bidlîsê ve dikevîne rê.

“Bi rê ket, karwanê Etmankan e.
Lê sîh zilamin panzdehê wan bi şexxane ne, panzdehê wan destvala ne.
Çend roja ajotin bê dan, bê nan e” (Alpar, 2018: 25).

7.4.3. Dengbêj Reso

Behsa vegera karwanê Etmanekîya mijara sereke ya vê varyantê ye û her wekî varyantên din, di vegeerê da karwanê Etmaneka li kevana Qîrê li kanîya Badîşokê radiwestin.

“Kevanê Kêrê, li Kanîya Qîrê, Pira Batmanê li Delavê Paşo peşî vegeerîya ser paşîyê danî” (Güneş & Şahin, 2019: 204).

7.4.4. Dengbêj Kerem

Dengbêj Kerem hisaba rojên çûyin û hatina karwanê Etmanekîya ku di rêyan da mayîne hisab dike û vegera karwanê Etmaneka wiha tîne zimên.

“Birawo, ji vir da bîstçar, ji wir da bîstçar,
Çend? Çilheşt, hatine biniya êla Ezdiyane” (Gültekin, 2013: 158-159).

7.5. Epizoda IV; Sedema Derketina Şerî û Encama Vegêranê

Me di vê epîzodê da him sedemên derketina şer. Him jî encama qewama şerê Filîtê Quto pêşber kirin. Ji ber ku di her varyantê da sedemên derketina şerî diguhere lê belê encam wekî hev pêktê. Ji bo vê jî me pêwîstî dît ku em bi kurtî sedemên derketina şer nîşan bidin da ku him valahîya ber bi encamê ve diçe were dagirtin him jî encam baştir bê fehmkirin.

7.5.1. Dengbêj Nuroyê Meter

Di vê varyantê da sedema derketina şerê bûye naveroka kilama Filîtê Quto, evîndariya Eliyê Etmanekî û Şîrîn Xanimê ye. Ji ber ku Şîrîn Xanim desgirtîya Filîtê Quto ya heft salan e û ev dibe sedem ku Filît rêya karwanê Etmaneka zeft bike û şexşana li milê Elî ji bo baca rê jê bixwaze.

“Lawo heke ez te nekujim ezê bac û xeraca te’j te bistînim şexşana milê Eliyê Etmanekî namusa di çeligê mêranê” (Koçersor, 2021; 31:50).

Etmanekî bi dayîna sê qatiran qayîl dibin belê Filîtê Quto carek di daxwaza şexşana li milê Elî Etmanekî dike. Şexşanê nadin Filîtê Quto û şer diqewime. Di vî şerî da Filîtê Quto, Emê û Eliyê Etmanekî û gelek mirovên din dimirin.

7.5.2. Dengbêj Nesoyê Zado

Di vegêrana vê varyantê da jî sedema derketina şerê navborî hevdişîna Almas Xanim û Emê ye. Ji ber ku Filîtê Quto sond xwariye ku kesek bi dotmama wî, Almasê ra xeber bide dê wî bikuje.

“Heçî, kurê bavan eman gidî! Go bi Almasê re bikevê xeberdanê, mijûliyan e.
Sund xwariye, bi berdanê pîrekan e” (Alpar, 2018: 27).

Gava ku Emê Etmanekî diçe ber konê wan û bi Almas xanimê ra dikeve xeberdanê, Filît jî vê dike hecet da ku rêya karwan bigre. Ji ber axaftina her du kesan silaha milê Emê wekî baca rê jê dixwaze. Emê Etmanekî wiha bersiva Filît dide;

“Bêjinê, Emê di go: Hêstira pêşî, şexşana milê mi, qelendê diya wî Şemê ye.
Lawo, çi ji destê wî tê, bila xwe ji para nedê, rabê serê oxirê ye” (Alpar, 2018: 32).

Her çiqas mezinê eşîra Etmaneka Mamê Gender, dixwaze Filîtê Quto bike mêvan û bixwaze navberê germ bike jî ev daxwazên wî pêk nayên. Filît û Emê bi çek û şexşanan şerekî bê eman dikin û di dawiyê da her sê lehengên vê vegêranê jî di nav da gelek kesên din jî dimirin.

7.5.3. Dengbêj Reso

Dengbêj Reso bi gelemperî rasthatina Filîtê Quto û Elîyê Etmanekî ya li ser Kanîya Qîrê dike mijara vegêrana xwe. Sedema derketina şerî di vê guhertoyê da jî hevdiîna Elî û Şîrîn Xanimê ye. Ji ber vê hevdiîna Şîrîn û Elî, Filîtê Quto tê û doza baca rê dike û dîsa şeşxana milê wî ji bo bac û xeraca rê jê dixwaze;

“Sond xwarî ew li ber destê Şîrîna File ye
ewa Bazindbeleka milê apê te ye Mamê navê wê bûkê ye” (Güneş & Şahin, 2019: 205).

Tevî ku di berdewamîyê da mezinê Etmaneka bi dayîna çend hêstirên barkirî qanih bibe jî Filîtê Quto ji ya xwe nayê xwarê û daxwaza şeşxana li milê Emê dike. Di encamê da şer diqewime û Filît, Emê û Elîyê Etmaneka têne kuştin.

7.5.4. Dengbêj Kerem

Ev varyant li gor sê varyantên din cuda û cîyawaz e. Derketina şerî her wekî di varyantên din da hatiye gotin dîtina Emê û Şîrînê ye belê Emê di destpêka vegotinê da dibêje ez dê Şîrînê ji Filîtê Quto bistînim (Gültekin, 2013: 156) û ji xwe ra bikim kebanîya mala xwe. Dema karwanê Etmanekîya vedigere tê li kanîya Badereşê, li kevana Qîrê disekinin Filîtê Quto tê li ser rêya wan disekine û ji Mamê Gender ra dibêje;

“Go ez qebûl nakim, herd birazîyê wî dihatin bi dergistiya min ra diketin laqirdîyane
Bira bên derkevîne meydana mêrane” (Gültekin, 2013: 160).

Piştî van gotinan Mamê Gender li gel Filîtê Quto dikeve şerî û 25 mirovên Filîtê dikuje. Piştî Emê dikeve şer û Filîtê Quto dikuje. Piştî kuştina Filîtê Quto Şîrîn Xanimê ji xwe ra mehr dike;

“Elî, Emêr hev ra deste xwe li şeşxanê bir û anî
Çawa gulek avîtê, qapaxa sere Filît hilanî
Emê çû Şîrîn nikah kir ji xwe re anî” (Gültekin, 2013: 161).

Di encama danberhevîya epîzodên vê kilamê da xalên hevpar û cihê derdikevin pêşberê me. Em dikarin cudahîyên di navbera varyantên vê qewamê wiha rêz bikin; di hemî varyantan da kesê ku diçe ber konê eşîra Reşkota, civanek ji eşîra Etmaneka ye. Belê di varyanta yekem û ya sêyem da Elîyê Etmanekî ye, di varyanta duyem da Emê Etmanekîye û di ya çarem da Elî û Emê bi hev ra ne. Ev jina ku li gel kesê ji eşîra Etmaneka rastî hev tên û dilê wan dikeve hev; di varyanta yekem, sêyem û çarem da Şîrîn Xanime û di varyanta duyem da Almas Xanime. Di varyantên qewamê da babetêke di ya ji hev cihê jî sitatûya Almas û Şîrîn Xanimê ye. Di varyanta yekem da Şîrîn dezgirtîya Filît ya heft salan e, di ya duyem da Almas Xanim dotmana Filîtê Quto ye, di ya sêyem da behsa babetê nehatîye kirin û di ya çarem da jî Şîrîn dezgirtîya Filît a sê mehane. Bi vê ra girêdayî cudahîyeke di jî ew e ku cihê karwanê Etmaneka diçe bo bazirganîyê ye. Di varyantên yekem û çarem da karwan diçe Bişêrîyê, di ya sêyem da diçe Mûsilê û di ya duyem da jî diçe Sirûcê.

Xalên hevpar yên her çar varyantan wiha derdikevine pêş; mekanê qewamê Kanîya Badereşê

ye. Mijara şeşxanê jî xaleke dî ya hevpar ya varyantaên kilamê ye ku dema Filîtê Quto hatina wan ya ber konê xwe wekî meseleya namûsê fêm dike û ji bo baca wan ya rê, şeşxanê ji wan dixwaze. Wekî tê zanîn, bi taybetî di nava kurdan da, bi giştî di nava gelek civakan da sîlah wekî namûsa mêran tê zanîn. Dema Filîtê diçe pêşîya karwanê Etmaneka bacê dixwaze, Etmanekî bi dayîna çend hêstirên barkirî qayîl dibin lê Filîtê Quto mijar kirîye ya namûsê û şeşxanê jî ji ber wê çendê ji wan dixwaze. Etmanekî jî dayîna şeşxanê wekî mijarek namûsê fêm dikin û ji Filîtê ra dibêjin “şeşxane qelenê dîya te Şemê ye” û bi vî awayî di her çar varyantan da şer diqewime. Her wiha xalek dî ya hevpar a çar varyantan ew e ku serlehengê qewamê Filîtê Quto ye û di encama sê varyantan da jî Filîtê Quto û mezinê eşîra Etmaneka dimirin. Tenê di varyanta Dengbêj Nesoyê Zado da behsa babeta mirinê nehatîye kirin.

Encam

Çanda devkî a kurdî bi her alîyê xwe ve çandêke dewlemend û zindî ye. Ev çandê roleke pir giring rabûye ku bi awayeke şareza bi îcrakirina dengbêjan sedsalane pêk hatîye û pêktê. Çanda devkî piranî di nava wan civakan da xurt e ku nivîsandin li nav wan bi pêş neketiye. Vê çandê kir ku şahî, şer, qewam û serpehatîyên di diroka kurdan da jî werine parastin û ber bi nîfşên nû ve werine neqlkirin.

Şerê ku bi navê Filîtê Quto navûdeng bûye û mirov dikare bibêje ku hema hema li hemî herêmên kurd lê dijîn tê zanîn, bi gel çanda devkî hatîye parastin. Gelek dengbêjan ev qewimîn bi şewaz û awazeke xweser vegêraye û vê jî kirîye ku di navbera vegêranan da ferq û cudahî pêk werin. Ev ferqên ku dikevî navbera vegêranan da ji bo çanda devkî dewlemendîyek e. Ji ber ku her vegêran dibe varyanteke cihê û xwe li gor devok, herêm û taybetîyên dî dide dewamkirin û ew jî dibe sedema afirandina vê çanda navborî.

Di kilama Filîtê Quto da bi taybetî em rewşa wê serdemê ji nêz ve dibînin. Di sala qewamê da li herêma Xerzanê xela/nangiranî heye ku gelek kes dikevî bin bandorê û neçar dimînin da ku bi reyên dûr biçin ji bo çarserkirina pêdivîyên xwe. Di varyantên kilamê da ji bo çareserkirina vê qeyranê, karwanê Etmaneka yek ji yekê dûrtir diçe. Ev rewş, zorî û zehmetîyên wê serdemê, rêyên karwanan û bazarên navendî yên li bajarên, bi saya îckariya çanda devkî îro bi me ra didin zanîne û civakê jî ji van agahîyên serdema kevin agahdar dike.

Her wiha xaleke dî ya giring ew e ku em di van kilam û destanên hatine vegêranê da alîyekî civaka kurdan ji nêz ve dişopînin. Dema ji Etmanekiya kesek diçe ber konên Reşkotiyân, Filîtê wê yekê, wekî mijareke namûsê dibîne. Bi babeta jinê û namûsê re girêdayî xala rêgirtin û bac xwestina Filîtê Quto da dîya Filîtê bi awayeke nizmkirî dikeve asta tifengekê. Ev mijar tenê di varyanta Nuroyê Meter da cuda ye ku dîya Filîtê Şemê, dibêje; “çê bin, çê bixebitin û xema Filîtê nekin” û her wiha piştî mirina Filîtê Quto dibêje “ezê bêjim Filîtê Quto bizmarek bû ji binê kondira min şiqitî.” Em dikarin bibêjin bi tenê di vê varyantê û di vê hevokê da rû û resmê jina kurd bi awayeke xweser hatîye nîşandan.

Mijareke dî jî hebûna dengbêjan ya li nava êl û eşîrekê da ye ku bandoreke sereke li van kilam û destanan dike. Bi qinaeta me ger di wê sala ku şer qewimî di nava Etmanekiya da dengbêjeke

xurt û navdar hebûya, îro dê ev kilam bi awayeke dî bihata vegêran. Ji ber ku em ji berhema Salihê Kevirbirî fêr dibin ku Karapetê Xaço ji heman herêmê ye û bi gel Hesenê Filît salên dirêj dengbêjî kiriye. Ev xala giring dide xuya ku hebûna dengbêjan ya di nava eşîran da, ji bo îcrakarî û vegêranên van qewamên bi nav û deng gelek giring e. Wisa xuya ye ku cara ewil ev kilam ji aliye dengêjên Qûbinê ve hatiye gotin. Lewma her çî qas Filîtê Quto ev mijara hatina ber konê wî, wekî mijareke namûsê nîrxandibe û ji bo wê baca rê xwesti be jî, yên ku di encamê da rastî zilma Filît û Reşkotiya hatî Etmanekî ne û divê li ser wan kilam bihata vegêran. Ihtimal heye ku aligiriyên dengbêjan ên eşîrî an jî patronajê di kilaman hukim kiribe û lewma aliye heqî û niheqiya herdu alîyan da hin xalên ne hevpar xuda dikin. Mirov dibine ku di naveroka vegêranên wan da dijberîyek li hemberî Filît tê raber kirin. Bo mînak; dengbêj Salihê Qubinî ji bo temsîla Filît dibêje “cewrê Şemê”. Peyva “cewrîk” bi taybetî ji bo wan ajalên temen piçûk tê gotin ku neyinîyeke kêr di xwe de dihebîne. Lêbelê ji bo heman temsîlê Dengbêj Neso dibêje “fincê Şemê” û Dengbêj Reso jî dibêje “pîncê Şemê”. Salihê Qûbinê ji herêma Xerzanê ye û Dengbêj Reso û Dengbêj Neso jî ji Serhedê ne û nêzîktir in bo eşîra Etmaneka. Em ji van mînakên du dengbêjên Serhedê fêr dikin ku temsîlên cuda û aligiriyên gotarî di nav kilaman da tene dîtin.

ÇAVKANÎ

- Alay, O. (2011). Yusuf ve Züleyha Hikayesi'nin Epizot Tahlili ve Motif Yapısı. *Folklor / Edebiyat*, Sayı, 68. 167 – 180.
- Alpar, H. (2018). *Berawirdkirina Sê Guhertoyên Destana Filîtê Quto* (Projeya Lîsansa Bilind a Bêtez). Zanîngeha Mardîn Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yên Li Tirkiyeyê, Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî: Mêrdîn.
- Cebe, R. (2012). Dengbêjlik ve Melizma Teknigi. *Batman University Journal of Life Sciences*, 1(1). 1153 -1160.
- Cindî, H. (2016). *Folklor Kurmancîyê*. Diyarbakır: Lis.
- Çapan, R. (2019). İletişim Dili Olarak Dengbêj Geleneği: Müzik Aracılığıyla Kuşaklar Arası Bellek Aktarımı. İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü: İstanbul
- Çiftçi, T. (2015). Di Çarçoveya Çanda Devkî De Di Nav Civaka Kurdan De Dengbêjî û Saziya Dengbêjîyê. *International Journal of Kurdish Studies*, 1/1. 110-124.
- Çotuksöken, Y. (2012). *Türkçe Dil ve Edebiyat Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Delikaya, Ö. (2024). Navê Cihan, Mekanên Birê û Geliyê Zilan di Çanda Dengbêjîyê de. *Mukaddime*, 15(1), 15-40.
- Delikaya, Ö. Ertekin, M. Z. (2021). “Li Geliyê Çatê Tav Diziriqî”; Topogeny û Nexşeya Devkî Di Kilama Elî Xarzî De. *Kurdîyat*, 3, 11 – 25.
- Dengbêj Aydın. (2020, Sibat 8). *Aydın - Filite Quto* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=sET0jWoSzM0>
- Dengbêj Nuroyê Meter. (2021, Tebax 8). *Dengbej Nuroye Agiri filite quto* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=SuNNMhGEbok>
- Elyas Qîranî. (2022, Berfanbar 29). Çîroka Filîtê Quto, [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=jYyQmjdyb4>
- Erkmen, A. (2021, Mijdar- 5). *Filîtê Quto* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=HOAP4mXsQHE>
- Gültekin, M. (2013). *Zargotina Kurdên Serhedê*. Stenbol: Avesta.
- Gültekin, M. (2015, Gulan 7). *Doğubeyazıtadan Bir Garip Dengbêj Kerem Gelip Geçti*. <https://www.dogubayazitgazetesi.com/haber/dengbjkerembiyografisi-18099.html>
- Güneş, Ö. Şahin, İ. (2019). *Antolojiya Dengbêjan 1: Dengbêj Reso*. İstanbul: Nûbihar.
- Güneş, Ö. Şahin, İ. (2021). *Antolojiya Dengbêjan 3: Dengbêj Huseyno*. İstanbul: Nûbihar.
- Kaplan, L. (2020). Li Gorî Çar Epîzotan Berawirdkirina Çar Varyantên Destana Zembîlfiros. *Nûbihar Akademî*, 4(13), 33 – 50.

- Kaplan, Y. (2022). Helsengandinek li ser Cureyên Vegêranê yên di Folklorê Kurdî da (Destan, Beyt û Vegêranên Strankî). *International Journal of Kurdish Studies*, 8/2. 273-292.
- Kaplan, Y. (2023). Ji Edebîyata Devkî ya Kurdî Serhatîyeke Evînî: Salih û Kejê û Deqeke Çapkiri. *Mukkadime*, 14 (2). 416 – 442.
- Karacan, H. Nayman, R. (2014). Dengbêj Salihê Qubînî Île Karapetê Xaço nun Şarkîyan da Aşîret Kavgalari, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/ 2. 361 – 388.
- Kardaş, C. (2017). *Aşığın Sazı Dengbêjin Sesi; Dengbêjlik ve Aşık'lık Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Kaya, D. (2010). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kevirbirî, S. (2009). *Filîtê Quto*. Stenbol: Do.
- Resad Sorgul. (2023, Gulan 4). Şerê Filîtê Quto û Mamê Elê - Şerê Qîre - çîrok – Salihê Kevirbirî - [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=RoS88Q6SWIU>
- Rûdaw Kurdî. (2019, Gulan 8). “Gera Welatê Me” - Çîroka Emê Etmankî û Filîtê Qûto [Video]. https://www.youtube.com/watch?v=BXqe_t3xpTI
- Schafers, M. (2016). Utançtan Kamusal Sese: Kadın Dengbêjler, Acının İşleniş ve Kürt Tarihi. *Kürt Tarihi*, Sayı 26. 24 -29.
- Serhatbaran21. (2010, Berfanbar 30). *Koma Wetan / Filîto lao (Şemmê rebene)* Lyrics [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=MV5M0jxsm3o>
- Subaşı, K. (2023). Fesad û Bêbext di Trajedîya Evînê da: Weku Nimûne Destanên Evîna Mêjûyî. *Mukaddime*, Özel Sayı - Klasikten Moderne Aşk Mefhumu, 148- 176.
- Şimşek, E. (2002). Epizot Terimi ve Türkçe Karşılığı Üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 606. 501- 507.
- TRT Kurdî. (2022, Pûşber 6). *Filîtê Quto* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=J9kZ2zJyd3U>
- Uzun, M. (2006). *Dengbêjlerim*. İstanbul: İthaki.
- Waar Media. (2021, Gulan 2). *Dastanên dengbêjîyê-FilîtêQuto* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=lorEoBKYQ9g>
- Yüksel, M. (2023). Besra, Zarifê, Gulnaz ve Diğêrleri: Arşiv Belgeleri ve Kürtçe Sözlü Anlatılarda Kadınlar. *Toplumsal Tarih Akademi* (3), 136-141.

Pêvek: Bernivîsandina Varyanta Filîtê Quto ya Dengbêj Nuroyê Meter⁵

Emê etmanekî waxta diçe nava Reşkota tarixeqî diçe Bişêrîya da bi tenê diçe. Tê bala xwe didê li sere rê, pira Batmanê, çemê Balişokê, dibê wê derê neh deh merifîyêkî civiyane heqaretê lê dikin. Cume'eta hazir hûn guhê xwe bidinêda. Lê heqaret zulm jî zehf zore ancax layiqê bi şexsê Xudêye ku insanê xwera heqaret zilmêb'ke. Heta çav pêdkeve Êmê mamê Gindê diçe, wî çaxî zehf xortekî zehf ser xwe bûye. Rim û çek û silahê û qelebînê xwe hilde, diçe ewî xortî j' dest wana xilas dike. Tu nebê Êzdîne li Filîtê Quto hatine hev ku sere wî jêkin. Heta ku berê Yêzdîya dide Filîtê jêdistîne, Filît wî çaxî jêra dibêje dibe "filankes tu çi kesî". Dibê "wele ez Êmê mamê Gindê me, ez bixwe Etmanekî me, dibê, el binya Bidlîsê diskînim axayê Etmanekame". Dibê "tu çi kesî". Dibê, "ez Filite Quto, pîncê Şemê, bavê Hêsin, suwarê çerqeqî axayê Reşkota me". Dibê "malate neketo, tu ça hatî ketî bendê van Êzîdîya". Dibê "wele qedera Xudê bû, Êzdîya wê ez bikuştama, ez tenê hatim. Tu nebê'l bendê mi sekinîne, Xuda tu mira kirî balinde te e' j' destê vana xilaskirim". Dibê "dê êca bixwaze mirazê xwe". Dibê "Filîtê Quto bihîstina ku mi bihîstîye, kîjan karwanê were Bişêrîyê, ji bo na nan, tu paca bûtûnê memleketa jê distîni, yanê tu xeracê' j' karwana distîni. Rica mi' j' te ewe, ez axayê Etmaneka me. Ji mira dibên Emê mamê Gindê. Waxta ku te bac û xerac ji xelkê sitand, bi pîrse eger karwanê Etmaneka'd virara berbas bu ya na, ez, rica min ewe, mikafata min ewe tu xeracê' j' me nestîni". Dibê "bira' b sozê mêrê berê be, ez xeracê' j' êla Etmaneka' j, karwanê wa' j, rêcalê wana ez nestînim". Dê êca ku Emê mamê Gindê tevê Filîtê xatrê xwe' j' hev dudxwazin, ew diçe nav êla xwe, ew jî tê binya Bidlîsê. Midet arê da derbas dibe, heft sal li arê da derbas dibe. Lê ne qita baw baranê' l wê dere nayê. Emê gazî Elî dike tedbîra karwan bibîne. Wexta tedbîra karwan dibîne, de wî çaxî navê Şîrîna qîza Kesfer, Kesferê file jêra gotibûne. Yanê malmezîne Reşkota bûye. Filîtê Quto jî jêra dergîstî bûye. Êca nav' i dengê Şîrîn Xanimê bûtûnê dinyayê yayîlmîş bûye. Elî jî dibêje "bi sonda mêrê berê heta e Şîrîn Xanimê nebînim, qawekê' j' mera çêneke (?). vî carê wê niha Emê jêra pardekê bêje ka hela çi jêra' d bêje.

ax liyanê liyanê..

lolo mamê subeyê serê mi diêşe dilê mi kovanê
 mi dî Emê bi sé denga ban dikir Eli Çelîkê di mê-
 ranî go, lawo serê mi' j' tera bişo sabuna bexê bi
 qurbanê emrê birazîyê min teze daketîye çardaynê
 emrê mamê te wa hatiye bexê not û nehaynê
 lawo îsal û heft sale di nava me da nebarîyê kita ba û baranê
 di nava me da bîye xelayê kade, xwûn du nanê
 lawo tu rabe bikeve nava wê êla Etmanekanê
 bibîne tevdîra karwanekî hezîmê giranê
 bihîstina ku min bihîstîye dibên li welatê Bişêrîyê rakirin lawo du tew û tirmenanî(?)
 nan li sûka orta Bişêrîyê cizîr û pîr erzanê

5 Ev qeyda ku me bernivîsî qeydek berîya sala 1983 an e û kilam li gor alfabe ya ku Celadet Bedirxan (1990) saz kirî hatiye bernivîsîn û amadekirin. Di pêvajoya bernivîsîna kilamê da bûyerên dangan, taybetîyên devokî ya serhedê û babetên di yên girêdayî naveroka rêzerûdana qewamê bi tu awayan nehatine guhertin. Ji aliyê di ve me cihên çîrokî bi nivîsa îtalîk û hevokên asayî nişandan û cihên bi kilamî/helbestkî hatiye gotin jî bi nivîsa îtalîk û bi hevokên hundir. Li gel vê me axaftinên di navberê da ku ji aliyê kesên guhdar ve hatine gotin û di qeydê da tene bihistin, yên wekî pesindayîne, kirine nava kevaneka goşedar. Bo minak: [can Nûredîn can]. Bi vê ra girêdayî ew cihê ku qeyd xirab û dibe sedema nefêmkirina dengê dengbêj jî carek di di nava kevanekê da bi pîrsnişanê (?) hatine nişankirin.

*Elî wexta bihîstîbû van gilî û gotinê hanê
hizna Elî rebê alemê nedaye çî qul û bendanê
xwedêyo mêr dizane ketibu nava êla 'Etmanekanê
dê tu bala xwe bidê ji feqîran distîne yêk ga nê
ji malên zengîn distîne yêk mênega, yêk qantira e yêk beranê
dibîne tevdîra çarsed heywanê
sedê wî deve ye, sedê wî ga ye, sedî wî hespe ye, sedî wî qatir e, sedî wî ga nê
Elî wexta dîtîbû tevdîra karwanê hezîmê giranê
mi bala xwe dayê 'Elî wexta dê hêşya di konanê
bala xwe dayê bo şêwr mişêwrê pîrekanê
pîreka 'Elî ji ya 'Emê ra dibêje "amo jinê dilê min
liyanê
bihîstina ku min bihîstî ye Elî dê berê xwe bide Bişêriyê here ji bona nanê
riya wî dakeve pira Batmanê, çemê Balişanê pozê kevanê
Filîtê Quto pîncê Şemê, bavê Hêsin siyarê çerxeçê dike van
danê
geleka distîne pac û xeracê rêyanê
tirsî min ne ji wê tirsê ye Elî û Emê bikujî dê çolix û çocixê wana bimîne bê xwedî bê
xwedanê
mi dî Elî wexta bihîstîbû van gilî û gotinê hanê
go amojinê bêje wê bûka xwe da dilê mi xanê
bi hersê telaqê pîreka ji cem me mêra re têne diberdanê
berê xwe didine malê du babanê
hetanî ez Filîtê Quto pêncê Şemê bavê Hêsin siwarê çerxeçê nebînim bi herdu çavanê
ez pêra nekevin herbeke giranê
tu car dê Eliyê Etmanekê xêr û xweşî berê xwe nade nava êla Etmanekanê
ax liyanê liyanê liyanê mamo dilê min liyanê*

*ax liyanê liyanê..
Elî wexta gotîbû vê gilî gotina hanê
jina Emê diçû cem Emê kalê di mêranê
go mamo sibeye dilê min xanê
Elî sond xwariyê bi hersê telaqê pîrekanê
hetanî Filîtê Quto nebîne bi herdu çavanê
pêra nekeve herbeke giranê
xêr û xweşî nazivire nayê êla ra vê sibekê Etmanekanê
go bêjinê Elî mamê te gotiye bira nesekine were vira
hanê
Elî diçû cem mamo got serê min ji te ra*

lewra ko bavê te ji min û te diya te tol e Eliyê xwarziyê di pîsanê
lawo te gotiye va gilî gotin û qîseda(?)
em hene merfene, rêwî ne, çi îşê me ye li pozê kebanê
çolix û çociqê me bê xweyî mane li ber serê dîwaranê
gelek camêran ji birçîna jinê xwe berdanê
bila êla Etmaneka nemîne bê xwedî bê xwedanê
tu rabe birazîyê te dîtiye tevdîra çarsed heywanê
sedî wî hesp e, sedê wî deve ye, sedî wî qantir e, sedê wî ga nê
min deva pêşî barê wî dagirtî sade ji zêran û mejîyanê
min bala xwe dayê Elî û Emê dibîne tewdîra karwanê
bi tevî şêst peyayî bi tevî heft seyîsanî
mi dî hevsarê qantir û ga girtine derketin ji nava êla Etmaneka dajon li rê û dirbanê
Elî û Emê siwar bûne li ser pişte manega nê
para diçûn digihştine karwanê
heftê wana timam dibe subê dewr dibe dewra heştanê
rêya wana daketîye pozê kevanê
Elî go mamo dilê mi xane sed carî bi cara bi mi xanî
bêje seyîsa bira sade qatir û ga bikşîne bin sîyê bi daranê
bira ji me ra hazir bike qawekî ereba, parî nanî
ca mi bala xwe da yê Elî kire gazî go mamo dilê mi
xanî tu îzna birazîyê xwe bide wezê herime nava wê êla
hanê li ser pišta manegê bixwim tasek çiqilmastê di
mîyanê ezê para bizivirim werime bigihijim karwanê
go lawo mid milê dîya te kutao lewra ku babê te jî me ye dîya te tol e Eliyê xwarziyê di
pîsanî
berxê lawo dev keçiko çi îşê te heye li nav êla Reşkotanê
barê namûsê lawo barekî ewqa giranê
heger ku meriv qedrê namusa xwe bizane meriv Xudayê xwe dibe nasê
hey mala te şewitîyo ocaxê te koro, rebbê aleme hizna ku te daye te da nedaye çi qul û
bendanê
te xwe girêdaye bi tivdêra xortê di Xerzanê
lawo xelkê berê te da, tê birevî kort û newala nepenyane
emrê mamê te waye hate not û nehanê
teze de wexta mamê te şer û de'wa kî giranê
go mamo serê mij tera bişo sabun û bi qurbanê
tu'j birazîyê xwera nebêje va galegalê şorîyê hanê
îro heftê me tamam dibe sibê dewr dibe roja heş-
tanê min nexwarîye tasek çiqilmastê di bimîyanê
tu izna birazîyê xwe bide ez ê herim bixwim tasek çiqilmastê mîya, para bizivirim werim
bigihijim karwanê

*Elî siwar dibu di ser pişta menegê bere xwe dabu nava êla Reşkotanê
 Emê bang kirî, gele seyîsa Elî zaroke cahile ûsila vî memleketê Wanê nizanê
 hûn pê manegê ji min ra vekin ji qeydanê
 min bala xwe dê Emê siwar dibû para diçû digiştê Elîyê birazîyê xwe çelîgê mêranê
 vana singê xwe kutane devê sibengê hevda dajon li rê dirbanê
 bala xwe dê konekî li sedefê konanê
 hema serê kon tamamî bi mij û bi dumanê
 mala te şewitîyo kon vegirtîye li ser bîstpênç dîrekanê
 pênc dîrekê wî hoza berxa ne, pênc dîrekê wî koza mîya ne, pênc dîrekê wî bi cê misafîrxana
 mêvananê
 pênc dîrekê wî cîyê Şîrîn Xanimê sekinîye nîşanê qîz û bûkê Reşkota dike nexşan û nemû-
 şanê
 pênc dîrekê wî cîyê xaliçê qîrsa balgê quştîvî, de tu bala xwe bide timî cara bi hevûrmîş
 dîrekê weha hatine pêçanê
 Emê go ew konê di sedefê kona gelo û nizane konê kê, go konê Kesber axanê
 herdu zelama dajote ber derê konê hezîmî giranê
 Şîrîn Xanim bala xwe dê bi ser ketîye renginî du heb meneganê
 du zelum sekinîye li derê kozê hezîmî giranê
 xortekî emrê wî li çardanê
 mewûja reş rehet hetanê xala li ber gûza timî cara gûza qirikê tete xûyanê
 hiznê ku vî xortê heye rebbê alemê nedaye çi qul û bendanê
 go xwezî ji xêrê du mala du xwezîyê du xwedê ra xortê Wanê, şevêkî şevê payîza li taxîma
 deq a sing û berê min bibuya mêvanê
 timî cara sê sed û şêst û şeş ê li dilî da dihebîne bi eşqa dilanî
 bala xwe dê kalekî emrê wî hatiye not û nehanê
 timî ezraîl li pêşîyê çemanê
 dê min bala xwe da yê girtîye serê du hebê sîmengê maneganê
 go mamô malxirabo bajone ber derê misafîrxana mêvananê
 peya be li ser piştê maneganê
 ezê ji we re hazir bikim qawekî parî nanê
 go qîza min dilê min xanê
 em hene, merfene, rêwî ne tu 'j me ra bîne tasê çiqilmastê di mîyanê
 em para bizivrin werin bigêjin karwanê
 go mamô sere qîza te ji te ra bişo sabun û bi qurbanê
 eva konê hanê konê Kesfer di axanê
 heçî ku bederê me bê, bê nan here, yeqîna te ji Xwedê be mirina me Reşkotanê
 Emê xwe xilas nake Şîrîn Xanimê timî cara delalîya qîzane bûkanê
 mîn dî dajotin peya bûne li ber derê misafîrxana mêvananê
 pê manega avêtin qeydanê
 Şîrîn Xanim bi tilî pêçîyê xwe yê bal mûmê jê Elî Emê ra hazir dike qawekî erebanê*

*jî wî wetrî Elî axaye Emê xulamê
pêşîyê qehwe danîye ber Elî paşê danîye ber Emê kalê di mêranê
Elî ji şerma apê xwe qawe berdaye orta kirasincanê(?)
go mamo dilê min liyane sed cara bîst cara dilê min xanê
serê min ji mamê mi ra bişo sabun û bi qurban
mala te şewityo eva xerîbê memelketê xerîba ne, kes ûsûla min û mamê min nizanê
min şerma mamê xwe yeqîna te'j Xwedê be qehwe berdaye orda kiras û canê(?)
go mi di mile dîya te kutayo min çi hişê xwe winda nekiryê gerçî emre min wa hatiye not û
nehanê
lawo ez nizanîm dile vê tola hanê di te banê
herdûk peya bûn pisyar bûne di ser piştê maneganê
de mi bala xwe dê Elî yê bi tevê Şîrîn Xanimê li hevguherîn gustîlê di tilyanê
de yeqîna tej Xudê be Elî û Emê siwar bûne li ser piştê manega, li pira Batmanê, kebanê
kêrê kanîya Badîşokê diçûn digîştine karwanê
de çend rojê wana qedîya ye gidî li rê û dirbanê
rojê wana daketîye sîh û yêkanê
daxilbûne korta Bişêrîyê bala xwe dê rakirine du texttirmemanî (?).
nalê xwe bazar kirine timî cara pir cizîr û gidî erzanî
koda nan sitandine bi zêrekî bi sêçareka di mecidîyanê
Emê go lawo dilê min xane sed carî di cara bi mi xanê
lawo tu dizanî emrê mamê te wa hatiye not û nehanê
teze wexta tew lawo te vê sibengê mamê te ne çarsîya ne bazaranê
tu hilde kîsê zêran û peranê
xwe jor da berde Bişêrîya şewitî bigere lawo li bazara li derê sûka li di-
kananê
heta mamê te dibine tevdîra çarsed heywanê
deh rojê te qedîya bû were em ê bibinin tevdîra karwanê
karwanê xwe bar bikin xwêr û xweşî berê xwe bidin memleketê serhedê bajon li rê û dir-
banê
Elî wexta hildabû kîsê zêrane peranê
dakete di Bişêrîya şewitî digere li derê çarsûya bi bazara li derê dikananê
heft rojê wî qedîyabun ji xwe ra digere di nava çarsûya hezîmê giranê
ro ketîye roja di heyştanê
bala xwe dê şeşxanek bazind belekekê li ser milê du heb zilamanê
şeşxane bi zêr û bi zîv hatiye kildanê
heft bazîne zêr tédanê
Elî şeşxanê bazarkirîye bi heft kîsanê
dîsa xweyê şeşxanê şeşxane nedanê
Elî şeşxane bazakirîye bi danzdeh kî-
sanê*

dîsa xweyê şeşxanê şeşxane nedanê
de mi bala xwe da yê kîsê zêrê Elî qelî-
yanê
zivirî hate nava karwanê
hate cem Emê mamê Gindê çêlîgê de vê sivengê çêlîgê di mêranê
Emê bala xwe dê çî renga çî bezel e Elîyê birazîyê wî nemaynê
go mid milê dîya te kutao lewra ku bavê te ji me ye lawo dîya te tol e Elî xarzîyê di pîsanê
dev keçîko ez bala xwe dimê çî renga bizêl te nemanê
renga te wisa bû ye notanê renga mirîye di goranê
berxê kê berê te da ye tu ketî kort û newal û nepenyane
paşîyê tu hatî cem bi apê xwe kalê mêranê
go mamê serê min ji mamê mi ra bişo sabun û gidî bi qurbanê
yeqîna te wusa ji Xudê were birzîyê te çêlîgê mêranê
kesî di heft salîya birazîyê te nedaye nexistîye kort û newal û nepenyane
mi dîtibu şeşxanek li ser mile du heb zilamanê
heft bazînê Sêrtê dane şeşxane bi zîv û zêra hatiye kildanê
mi şeşxana ra bazar kirîye bi heft kîsanê
xweyê şeşxane şeşxane nedanê
min şeşxane bazar kirîye bi danzde kîsanê
lewra ku kîsê zêrê mi qedyanê
ez hatime cem Emê kalê di meranê
hela çî dibêje ji vê gilî gotina hanê
wexta ku Emê bihistibu vê gilî gotina hanê
hildabû timî cara kîsê zêran û peranê
xwe girêdabû tim dêla xortê Etmaneka bi girêdana kalê di Xerzanê
Emê notanî lokê Musilê daye peşîya Elî ketîye bajarê Bişêrîyê digere tamam li çarsîya li
oba li bazaranê
qîz û bûkê wî şerî tamam rabûne bi ser xanîyanê
bala xwe tê da tim dêla êla Emê Etamnekî kalê di mêranê
de hicûma wî ce serê sivingê secaeta wî notanî secaeta Rustemê Zalî
şeşxane bazarkirîye di vê sivengê bi çarde kîsanê
dîsa xwedîyê şeşxanê şeşxane nedanê
şeşxane ji birazîyê xwe ra rakirîye bi hevde kî-
sanê xweyê şeşxanê dîsa şeşxane nedanê
şeşxane bazarkirîye bîst û çar kîsanê

lîyanê lîyanê..

lolo mamê sibeye dilê mi xanê sed carî bîst cara bi mi xanê

evane şeşxane wa anîne derê dikanê quyumcîyanê

teze Emê mamê Gindê şexxane bi zêr û bi zîv daye kulmanê
go helal be li milê birazîyê min Emê mamê min ve sivengê Elîyê Etmaneka çelîgê di mêranê
de mi bala xwe dayê deh rojê wana li wê derê qedîyane zivîrîn û hatine nava karwanê
karwanê xwe barkirin karwanê hezîmî giranê
sedê wî deve ye, sedê wî hesp e, sedê wî qatir e, birano sedê wî ga nê
mi bala xwe dê yê yek nanê xwe barkirin karwanê wana ketîye rê û dirbanê
rojê wana ketîye çil û yêkanê
de min bala xwe dê di gava dinêda wexta ketine rê û dirbanê
rojê wana ketîye pêncî û duduyanê
karwanê wana ketîye pozê vê sibengê pira Batmanê pozê kêrê kanîya Badereşê pozê di
kebanê
de min bala xwe dê devê wana derbas bûne qantir û hespê wana gaye wan para manê
Elî kire gazî go mamo dilê min xanê
serê min ji mamê min ra bişo sabun û bi qurbanê
tu îzna min bide ez ê herim nava êla Reşkotanê
bixwim tasê çiqilmastê mîya para werim bigêhijim karwanê
go mi 'd milê dîya te kutao bavê te 'l me ye lawo Elî tole dîya te tole Elî xwarzîyê di pîsanê
dev keçîko hisnê ku rebbê alemê daye te da nedaye çi qul û bendanê
te xwe girêdaye bi tim dêla xortê di Xerzanê
lawo barê namusa xelkê barekî giranê
ne barê qantir û quntira ne barê loka ranabe ji erdanê
dev keçîko tê devê xwe bidî ber devê qîzan û bukanê
pêra dikevî lawo galegalê şorîyê giranê
xelkê berê te de, tê birevî kort û neval û nepenyane
lawo çavê çolix çoçixê me mane rê û derbanê
eva du mehê me qedyaye mamê te ketîye serê û dirbanê
xelkê mi bikuje lawo êla Etmaneka êleke girane wê bimîne bê xwedî binya Bitlîsê bê xudanê
go mamo dilê mi lîyane serê mi ji mamê mi ra bişo sabun û qurbanê
waxta ez derketim ji nava êla Etmanekanê
mi 'j amojna xwe ji pîreka xwe ra sond xwarîye bi her sê telaqê pî-
rekanê
hey mala te şewityo fetfa wî neyê ditînê Şam ji Helebê pîncê Şemê, babê hesin, sîwarê
çerqeçî nebinim her du çavanê
ez pêra nekevim herbeke giranê
tu car dê Elîyê etmanekî xwer û xweşî berê xwe nade nava êla Etmanekanê
lîyanê lîyanê lîyanê lîyanê mamo dilê mi lîyanê

ax lîyanê lîyanê..

Elî waxta gotibu vê gilî gotina qisedanê (?).

pozê kebanê

lawo ev dewa hanê dawakê giranê
 ya ku hatiye serê mi bira neyê serê dar û bera, gurê serê ci di çîyanê
 Elî siwar dibu ji ser pişta manegê berê xwe dabu nava êla Reşkotanê
 Şîrîn Xanim sekinîye timî cara li ser tevnan û teşyane, xalîçane nîşanê qîz û bukê Reşkota
 dike nexşan û nemuşanê
 bala xwe didiyê gava Elîyê etmanekî emre wî çarda sekîniye li ser pişta manegê, derê konê
 hezimî giranê
 xwe girêdaye bi tim dêla xortê di Xerzanê
 de mi bala xwe dayê girtibu dûzgîna manegê deste Elî girtibû biribû aliyê heremê ketine
 keyf û henek û laqirdîyê giranê
 ji Elî ra hazir dike qawekê parî nanê
 de mi bala xwe dayê kire gazî go ez heme ez dergîsta Filîtê Quto, pîncê Şemê, bavê hesin,
 sîyarê çerçeçîya axayê êla Reşkotamê
 yeqîna te'j xudê be xêncîrî destê Elîyê etmanekî destê çî kesê neketîye nava taxîma deq a
 sing û beranê, kesî nedîtîye hê tim cara sere çendê zer memkanê
 ax ji te ra afîyet û hinoş û canê, îşala tu'j mi ra bibî malxî
 e'j tera bibim bermalî mala giranê
 ax lîyane lîyane..

lolo mamo dilê mi xanê sed carê vî cara bi mi xanê. [Can-
 mihemed nurî can]

ay lîyanê lîyanê..

Elî bala xwe didê xortekî sekinîye di hêşîya kon da serê xwa havêtî xewekî giranî
 heft doşek di bindane, heft balgî li ber serîye, heft balgî li binê linganî
 xortekî notanî kemal bi sera sekinîye bi mendîlê, bawêşîn dike bawêşîna di mêşanî
 Elî wî çaxî mala xwe xira kirbû go Şîrîn Xanimê ew xortê wa nê kê ye serê xwe avetîye
 nava cî û yataxanê
 go çira ti nasnakî wê ye Filîtê Quto, pîncê Şemê, bavê hesin, siwarê çerçeçînê, ledike fit û
 bi dumanê
 yeqîna te ji xude be ew axayê êla Reşkotanê, timî cara dergistîyê mi yê heft salanê
 e'j te ra sond bixwim bi mi navê quranê
 xwenjîrî deste Elîyê Etmanekî destê çî kesî neketîye nava taxîma deq a sing û
 beranê
 kesî nedîtîye hêj serê zer memikanê
 waxta Şîrîn Xanimê gotibu van gilî gotinê hanê
 de mi bala xwe de Elî ji Filîtê Quto çedibu sere xwe rakirbû ji nava cî û yataxanê
 Elî navî zîlamî notanî Elî nasakî gamêşanî
 bi xortê ser xwera digo, benamuso xelk namusa mi şiyar dibe hela tu ser mi ra sekinîye bi

*destmalê bawendikî bawêşîna mêşanî
Elî bala xwe didê timî cara wêderê îş derbas dibe gidî ji
îşanê dê mi bala xwe dê pê manegê vedike ji qeydanê
sar dibu li ser pişta manegê di derê konê hezimî giranê
go Elî lawo sibeye dilê mi xanê
mi sondeke li ser sond xwar bu
e'l pozê kêrê li Kevanê kêrê li kanîya Badîşokê, lawo li tepê Badereşê li pozê Ke-
vanê ji êla Etmanekî nestînim pac û xeraca rêyanê
lewra ku mamê te rojekê bi kêrî mi hatibu ez j'istandibum ji deste Êzîdîyanê
de yêqîna te wisa were ji erdê hetanî asîmanê
xilasbuna te tune ji destê Filîtê Quto, pincê Şemê, bavê hêsin, çelîge di mêranê
lawo ezê te bikujim jina te bêxweyî bimîne'l berserê dîwaranê
lawo heke ez te nekujim ezê bac û xeraca te'j te bistînim şexşana milê Elîyê Etmenakî na-
musa di çelîgê mêranê
ax lîyanê lîyanê lîyanê dile mi lîyanê
[Wey seeta te xweş be Nurî]*

ax lîyanê lîyanê..

*Elî wexta vê sibengê siar dibu di ser pişta manegê berê xwe dabu pozê Kevanê go
law Xudê deve û qatir derbas bune hesp gayê wê çemê Xabur para manê
go mamê serê min ji mamê ra bişon sabun û biqurbanê
Filîtê Quto sond xwarîye bi her sê telaqê pîreka, jin ji mêra têne berdanê
berê xwe dine malê du babanê
hetanî timî cara vê sibengê were pozê Kevanê
wê ji mi bistîne şexşana mile mi timî cara bac û xeraca rêyanê
go mid milê dîya te kutao bave te'j me ye mi ne go Elî tole xarîzye di pîsanê
lawo barê namusa xelkê barekî giranê*

Cimeeta hazir evad vê derê da meqamê hanê son da. Îcarî Filîtê Quto, radibe tevdîra pênsed mêrê Reşkotî dibine mêrê egîd û aîrad kaxiznamê xwe bela dike pênsed mêrê en birîncî hildide. Wî çaxî Şemê bala xwe dê Filît diçe şerê Emê mamê gindê Elîyê Etmanekî. Wî çaxî tê hêşîya kon da, ji mirina kurê xwe nerazîye ku here çimkî Emê mamê Gindêye Elî navê wana'l dînyayê belav bûne du merên zehf elhede bune. Zane ku çûyîna kurê wî heye hatina wî tune. Erê.

hey loor.

Şemê li hêşîya kon sekinîye, desmalê'l ser destê xwe'd gerine, we'j berxê xwe ra kilamekê bêje dilekî şikestî. Ka hela çi jêra dibêje

hey lor hey lor..

Şemê go Filîto lo lawo subeye dilê mi lîyanê

serê dayîka te 'j tera bişon sabuna Helebê lawo bi qurbanê

lawo tu guhê xwe bide van galegalê şoriyê hanê

lawo secda didûya bibuya wê jiboy bo vê sibengê rebbê alemê ku kira êca tê bi çûya bona
dê û babanê

tembî û wesîyata mi li te be lawo neşkêne xatirê dê û babanê

lawo nava dilê mi şewitî, kezeba dayîka te wa hate xwarê

(wey seeta te xweş)

lo lawo nayê bîra te da Emê mamê Gindê l'pozê kêrê tu sitandbuy ji destê yê Êzidyane
qencîya wî li ser te ye hettanî yedî sûlalate rabe lawo ranabe l'bine qencîya Emê mamê
Gindê çelîgê mêranê

berxê tembî wesîyata mi 'l te be, lawo neke vê sibengê, tovneke pênsed mêrê Reşkotanê
berê xwe ne de pozê Kevanê

Elî û Emê du merê ne wusa ne, ji heft salîya xwe da nedane çi kesê bac û xeracê rêyane
berxê

lolo lawo yeqîna te 'j Xude be Emê mamê Gindê wê te bikuje, çolix û çoçixê te bê xweyî
bimîne li ber serê dîwarane berxê

hey lor hey lor..

hey lor hey lor Şev rebenê.

Îca wê Filît perdekê j'cîya xwe ra bibêje ka hela çi jê'radbêje.

hey lor hey lor..

Filît digo dayê dilê mi lîyanê

mi sond xwarîye bi her sê telaqê pîrekanê

jin û mira têne berdanê, berê xwe didine malê du babanê(?)

vê sibengê hetanê Şam û Helebê fetva wî neyê ditînê de vê sibekê danzde alîmanê

de yeqîna te 'j Xudê bê mi tob kiriye pênsed Reşkotanê

sibê berê xwedime pozê Kevanê

ezê li Elîyê Emê bigirm rêya Kevanê

paşê dawîya kerwan timî cara pêşîya karwan bizivirim biçime dawîya kerwanê

ezê ji Elîyê Etmekî bistînim bac û xeracê rîya, şeşxana milê wî sitandîye bîst û çar kîsanê

heft bazinê zêr tédanê şeşxane sade bi zîv û zêr hatiye kildanê

dê hetanî berxê te timî cara Elîyê etmanekî ne kuje, de tu car yeqîna te

ji Xudê bê xwêr û xweşî nazivire nava êla Reşkotane berxê

hey lor hey lor..

hey lor hey lor kesîrenê (?).

Şemê kire gazî go Filîtê mi lawo karwanê hanê karwanê xwê-
ye karwanê hanê karwanê Emê mamê Gindê ye
serî vir e paşî maye li gire Zoxê ye
lawo çavê çolix û çoçixê wana mane li rê û dirbê ye
lo çil şev e, pêncî, du mehê wan qedyane dajon li sere rê û dirbê ye
lo lo lawo ke tu bi ya dayîka xwe bikî neçe pozî kêrê kanîya Badîşokê pêşîya karwanê Emê
mamê Gindê ye, de du mêr newusanin heft salîya xwe da, nedane çi qul û benda bac û
xeraca rê ye berxê
hey lor hey lor..
hey lor hey lor Şem rebenê.
[Can bra can].

hey lor
subeye dilê mi dibê yê, sibeye dilê mi dibê ye sed carî bi cara bi mi dibêyê
Filîtê Quto pîncê Şemê ye, tob kirîye pêncsed mêrê Reşkotîye ketîye rê û dirbê ye
Şemê dihate pêşîya Filîtê Quto vê sibengê go Filîtê mi lawo sibeye dilê min li mi sibengê
ew qa mi hevî kir
lawo mi 'j rebbê alemê ew qa dua û zarî kir
Filîtê mi 'l malê suwar bû xwe girêda tevdîra herba xwe kir
lawo tu bala xwe bidê bazbend girêda, fenanî cara hemayîla xwe ji bîr kir
lawo te de te qesta kuştina Emê mamê Gindê, Elîyê etmanekî beranê serpireşî kir berxê.
lolo lawo yeqîna te 'j Xudê be
heçîyê bajo bedevê tifînga va zilama
berxê
lawo mi ew qa 'j rebbê alemê hevî kir
tu car de tu xilas nabî ber deve tifînga Emê etmanekî Elîyê mamê wî vê subeke, Emê Elîyê
birazîyê wî bi tenê
êca lawo cara vê carê timî cara ezê bêjim Filîtê mi 'l malê suwar bu
lê fenanî cara hemayîla xwe ji bîr kir berxê
hey lor hey lor..
hey lor hey lor Şem rebenê.

hey lor
sibeye dilê mi
lîyanê
Filîtê Quto tobkirîye pêncsed mêrê Reşkotayê, bi kefil û bi

*dumanê, dajo pozê kêrê, sekîni pêşîya kerwanê.
pêşîya kerwan veğerandin ser dawîya kervanê
bi sê dengê li Emê mamê Gindê kire banî
go heta tu'l pozê kêrê nedî mi bac û xeraca
rîyanê. yeqîna te'j Xudê be karwanê Emê
mamê Gindê, Elîyê birazîyê wî derbas nabe
ji pozê Kevanê
go hey mala te şewitîyo eva du mehê me qedîya em ketine serê rê û dirbanê
tu cara vê carê ji me nestîne pac û xeraca rîyanê
nayê bîra te da mi tu sitandibû lawo ji destê Êzdîyanê
te'j mi ra son xwaribu bi sonda bi her sê telaqê pîrekane
fetwa wî neye dîtîne Şam û Helebê cem danzde alîmanê
tu carna tu'j karwanê êla Etmanêkî nestîni pac û xeraca rîyanê
hey lo lawo belkî tu belaya xwe'j Xudê bibînî tu nizanî va du mehême qedîya ye sê meye
çolix û çocixê me qetyane
lawo em ketine pozê Kevanê vê subengê ga û di hespê me para mane berxê
hey lor hey lor kesînenî (?)*

hey lo

72

*Filît go Emê dilê min lîyanê.
min vê sibengê sond xwarîye bi her sê telaqê pîrekanê, jin û mêra têne berdanê.
heta tu'l pozê kêrê nedî mi da pac û xeraca rêyane karwanê derbas nabe li rê dirba li pozê
Kevanê.
[can can]*

*go lolo lawo mi nizanbu tu kasib ketîyi, gelê seyîsa
qantîrekê bidine Filîtê Quto, ji pêşîyê yêkî ji ortê
yêkî ji dawyê pac û xeraca rîyane
bîra bikşîne bajarê Hezro timî cara bifroşe
îsal pêra pê bibine xerzemê sibengê xerc û mesrefa mala girane berxê
heylor hey lor..
hey lor hey lor em karwanîne*

*hey lo mi bala xwe de Filît go Emê dilê
mi
lîyanê
ez ne kasibê malê dinyaligê ma wa hatime pêşîya karwanê
tu qantîrekê bidi mi da yêkê ji pêşîyê, yêkê ji ortê yêkê ji qola paşîyê bac û xeraca rêyanê*

tê bidî mi da lawo ezê vê sibengê şeşxana milê Elîyê etmanekî, te sitandîye bi bîst û çar kîsanê, heft bazin zêr tédane, şeşxane bi zêr û zîv hatiye bi kildanê lolo lawo tu yê bidî mi da bac û xeraca rêyana paşê wê karwanê te derbas li vê rê û dirbane berxê
hey lor hey lor.
hey lor hey lor Şem rebenê.

hey lor
Filît gotibu vê gilî û gotina wanê
di tama ji nava çavê Emê rabûne notanê çokê di devanê
mi dî bi sê denga' l li Filît kire banî, go lawo meriv birde nake qala silaha milê tu camêranê mi şeşxana milê birazîyê xwe sitandîye bîst û çar kîsane, heft bazinê zêr tédane, şeşxane bi sade bi zêr û zîv hatine kildanê
lolo lawo sibê ezê herim nava êla Etmanekanê
wê were pêşîya mi da qîz û bukê êla Etmanekanê
wê bêje ka şeşxana milê Elîyê Etmanekî te sitandîye bîst û çar kîsanê
ya di destê mi da bimîne ezê bêjim mi Elîyê birazîyê xwe li welatê Reşkota zewincandîye.
lolo lawo qelendê Şema dayîka te li ser be, lawo hê şeşxana milê birazîyê mi giranê berxê.
heylor heylor.
heylor heylor Şem rebenê.

hey lor
Elî ki vê sibengê mamê Gindê kire gazî go Elî lawo dilê mi lîyanê.
Filîtê Quto di gava dinê da hatiye lawo teresê Şeme li pêşîya karwanê.
ji mamê dixwaze pac û xeraca rîyanê.
te'd go ez mêrekê çê me ez bala xwe didimê bavê te li me, dîya te tole Elî xarzîyê pîsanê.
lawo tu derkeve (?)

hey lor
lo lawo sibeye dilê mi lîyanê.
Filîtê Quto' j mi dixwaze pac û xeraca rêya şeşxana milê birazîyê mi Elî çelîgê mêranê.
lawo qîmeta şeşxanê tine ezê bidime te da.
wê werne peşîya mi da qîz û bukê êlê wê bejin ka şeşxana milê Elîyê etmanekî ka vê sibengê civane.
ezê bêjim dilê mi dibeye lawo mi mamê xwe vê sibengê birazîyê xwe yê Elî li welatê Reşkota zewicandîye.
mi şeşxana milê birazîyê xwe ser qelendê dîya Filît daye navê wî Şemê ye berxê.
heylor hey lor.

hey lor hey lor Şem rebenê

hey lor

Emê go Elî lawo dilê mi dibêye, pîncê Şeme gava dinê da hatye pozê kêrê mi 'd

xwaze pac û xeraca rêyê

min milê dîya te kutao tu derkeve 'd pozê kêrê li dawîya kerwan, were serê rêyê.

waxta gotibu vê gilî gotin û qisedana wanêye

Elî derketibu li dawîya kerwan hatibu cem mamê Gindê go mamo sed carî bîst cara bi mi mamo

lolo Emê ha Emê tu şexxanê bi mi ra dagire misqalê bi deremê

ezê 'd gava dinê da nîşa bavêjime Filîtê Quto sîyarê serbixêlî pîncê Şemê

de yeqîna te ji Xudê be welgerînim notanî kewa ser kelemê berxê

hey lor hey lor.

hey lor hey lor kesînemî (?)

hey lor

sibeye mi bala xwe dê Şemê kire gazî go Filîto, lo lawo mi hêvî kir ew qa te hêvî kir

Filîtê mi 'l malê suwar dibu cara vê carê fenanî cara hemayîl ji bîr kir

lêlê lawo subeye dilê mi dibêye mi 'j tera ne go neçe pêşîya karwanê Emê meme Gindê vê

sibengê, Elîyê birazîyê wî çelîgê mera va çil şevê vana qedîyane dajon û li rê û dirbê ye

gele vê sipengê siwar û peyayê Reşkota wîn 'j boy Xudê şadeke Filîtê mi 'j cara vê carê

li ber devê tifenga Elîyê bilipite, de yeqîna te 'j Xudê bê ezê bêjim Filîtê Quto pîncê

ne Şemêye berxê

hey lor hey lor.

hey lor hey lor Şem rebenê

go Filîto lo lawo memanî xweş memanî

lawo Xudê xirab bike karwanê me bi karwanî

lawo tu merfekî ehmeqî xwe dinyanê te nezanî

te cara vê carê xwe girêdaye bi romanî

te pêncçsed mêrê Reşkota bi xwe ra

hilanî

tu 'b ser çî aqilî hatî pêşîya vî karwanî

tu nizanî eva çî lawo çil salê me tamam bune nava êla Etmanekada bûye nav giranî

lêlê lawo ger cara vê carê tu be devê tivinga birazîyê mi xilas bî

bira Şema dayîka te çong dayne erde bê mi teze xura Filît anîye berxê

heylor heylor..

heylor heylor ez karwanîme

heylor

*Elî go mamo subeye kevanê kêrê kanîya Badereşê pira Batmanê gira li girika
bala xwe didimê pira birîye zora van hindika
ji navê Filîtê Quto berjer diçû nava êla Reşkota, Şemê dihate pêşîyê go lawo
mêrê li te da, mêr kîj wa bu, go daye ez bextê te zilama xirab nakim
ew mêrê li mi dane, pêçsed mêrê Reşkoti bi hevra dijenê, vana hevsarê qatir û ga li
mile xwe va lodikin
pêra digo dayê nêçîrya notanî hirça birîndare, dê gelîya da tinê bajo ser kurika berxê
heylor hey lor..
hey lor hey lor Şem rebenê*

hey lor

*Şemê kire gazî go Filîto li lawo dilê min ji halê dil te şewîtî
lawo dilê mi ji halê dilê te şewîtî
lawo tu gava dinê da çerxa berxê mi çerx zivirî timi cara di gava dinê da şeşxanê didi destê
te da ne' dxebitî
Şeşxana li ser milê Elîyê Etmenakî timî cara de vê sivengê de vê sivengê dilipitî
gelê Reşkota hun ê çêbin çê bixebitin
mi dî gava dinê eva sîyarê serbixêlî d'nava xuna xwe da notanî kewê gozel dipilpitî
hûn derbeka li can û bedena Emê mamê Gindê, Elîyê birazîyê bixin
hûn xema Filît neken, ezê bêjim Filîtê Quto bizmarek bu ji binê kondira min şiqitî berxê
heylor hey lor..
hey lor hey lor Şem rebenê*

*Emê go Elî lo lawo Kevanê kêrê kanîya Badîreşê pira Batmanê, bişewite li vi tatî
di gava dinê da sîyar û peyayê Reşkota girane pêncsed zilam pey Filtê Quto bûne
ta vê sibê bûne qatî
qe nizane şeşxane di milê me da xira biye lawo kekê te birîndare şeşxana di destê te da vê
sibengê bûye qatî
qe nizane Emê mamê Gindê eva du mehe'l melmeketê xwe derketîye li serê rê û dirbane
bûye notanî keweke batî
lolo Elî lawo tu çêbe, çê bixebite, derbeka li can û dil Filîtê Quto pîncê Şemê sîyarê ser-
bixêlî bixê
bira li welatê Reşkota ra nebên piştî me êl nebe melîkê li welatî berxê
heylor hey lor..
hey lor hey lor ez Kesferîme*

hey lor

*Elî go mamô sibeye Kevanê kêrê kanîya Badereşê pira Batmanê bişewite, wê
vê sibengê wa li dilê mi 'j halê dilê mi mêzekir*

[Can nuredîn can].

de mi bala xwe de li gava dinê da pişt cinazê Filîtê Quto berjêr diçu (?)

*mala Şemê dihate pêşîye go, lawo merkê te da merkê ça bu, go dayê Elîyê Etmanekî
sê derbê xwe li can û bedenê mi teze kir*

rextê romanî qeytanê hidirî şal û şapikê mandanê 'd xûnê da şeperze kir

lêlê dayê bang dike ez hatime kuştinê 'd bextê xweşmêra xirab nakimê, mi pênsed

mêrê Reşkota bevra diçinê wan e hevsarê qatir û ga li pê xwe ve lode kir

de nîşanê xwe kim dikim û mu jî canê xwe şaş nekir daye+

hey lor hey lor.

hey lor hey lor Şem rebenê

hey lor

Emê go lawo dilê mi lîyanê

şêst peyayê me wa 'tine kuştinê, ez û birazîyê xwe 'b tinê manê

lawo mamê te birîndare 'b derbê bê xweyê şeşxananê

êla mamê te maye 'l welatê binya Bilîsê bê xweyî bê xwedanê, çavê

çolix û çocixê me mane rê û dirbanê (diqede) (Koçersor, 2021).